

Barbara Bilewicz-Kuźnia
Teresa Parczewska

KU DZIECKU

PROGRAM WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO

Lublin 2009

*...łatwiej jest zniszczyć, czy wypaczyć talent dziecka,
niż doprowadzić do jego rozkwitu...*

Howard Gardner

wszystkim tym,
którzy sprawiają, że talenty innych mogą rozkwiąć

dedykujemy

Autorki

Nota informacyjna o Autorkach

Barbara Bilewicz-Kuźnia – doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, adiunkt w Zakładzie Pedagogiki Przedszkolnej Instytutu Pedagogiki UMCS. Autorka i realizatorka szkoleń i kursów doskonalących dla nauczycieli w ramach współpracy z CRD w Lublinie; konsultant programu edukacyjnego *Jedynkowe Przedszkole*. Zainteresowania naukowe: rozpoznawanie i rozwijanie zdolności poznawczych, twórczych i emocjonalno-społecznych dzieci; nauczyciel, szkoła, przedszkolak i uczeń w okresie reformy edukacji. Autorka programu stymulowania rozwoju zdolności twórczych dzieci sześcioletnich i kilkunastu artykułów naukowych.

Teresa Parczewska – doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, adiunkt na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UMCS w Lublinie, w Zakładzie Pedagogiki Przedszkolnej. Zainteresowania naukowe: badania i aktywność dydaktyczna związane głównie z kształceniem i wychowaniem dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Autorka monografii *Metody aktywizujące w edukacji przyrodniczej uczniów klas I-III* (2005), podręcznika *Edukacja ekologiczna w przedszkolu. Wybrane zagadnienia* (2009) oraz kilkunastu artykułów w czasopiśmie o zasięgu krajowym; członek: Zespołu Edukacji Elementarnej PAN, Akademickiego Seminarium Edukacji Dziecka przy UAM w Poznaniu, Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego – Oddział Lubelski oraz ekspert Komisji Kwalifikacyjnej przy Kuratorium Oświaty w Lublinie; konsultant około 50 odcinków programu edukacyjnego dla dzieci – *Jedynkowe Przedszkole*.

Spis treści

WSTĘP	5
PODSTAWY TEORETYCZNE PROGRAMU	7
SZCZEGÓŁOWE CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA	11
TREŚCI EDUKACYJNE	15
SPOSOBY OSIĄGANIA CELÓW KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA	30
METODY DIAGNOZY OSIĄGNIĘĆ ROZWOJOWYCH DZIECKA	38
EWALUACJA PROGRAMU	40
WYKAZ LITERATURY POMOCNICZEJ DLA NAUCZYCIELA	42
ANEKS	45
KWESTIONARIUSZ ZDOLNOŚCI I OSIĄGNIĘĆ DZIECKA W WIEKU PRZEDSZKOLNYM	45
SKALA KOMPETENCJI EMOCJONALNYCH	50
SKALA UZDOLNIEŃ TWÓRCZYCH	51
SKALA KOMPETENCJI MATEMATYCZNYCH	52
KWESTIONARIUSZ ROZMOWY Z DZIECKIEM DO BADANIA ZAINTERESOWAŃ PRZYRODNICZYCH	53

Wstęp

Aktualne, szybko postępujące przemiany cywilizacyjne implikują potrzebę modernizacji szkolnictwa, zasad oświatowych i teorii pedagogicznej. Pojawiają się nowe priorytety edukacyjne związane z zapewnieniem wysokiej jakości kształcenia każdej jednostki, modelu kształcenia lepiej dostosowanego do indywidualnych potrzeb i zdolności wychowanków, większej autonomii placówek, lepszego dostępu do edukacji dla najmłodszych dzieci oraz zwiększenia udziału rodziców w tym procesie.

Teoretycy pedagogiki podkreślają potrzebę edukacji promującej rozwój, która zakłada: koherencję celów wychowania i nauczania z celami rozwoju, koherencję oczekiwań dziecka i celów dorosłych, koherencję relacji pomiędzy nauczycielami, rodzicami i innymi członkami społeczności wychowującej.¹

W związku z tym, podstawą działań edukacyjnych staje się wiedza nauczyciela o właściwościach rozwojowych dziecka oraz umiejętność widzenia go jako jednostki rozwijającej się w charakterystyczny dla siebie, indywidualny sposób. Nauczyciel wspierający rozwój dziecka już nie kieruje jego rozwojem, lecz w nim uczestniczy, a pomocny mu program jest strategią wielokierunkowej stymulacji aktywności dzieci i samego wychowawcy.

Nowa podstawa programowa wychowania przedszkolnego², obowiązująca w placówkach edukacyjnych od września 2009 roku otwiera przed nauczycielem i dziećmi nowe możliwości pracy: wyboru treści, miejsca, czasu, tempa i okoliczności uczenia się, rozumianego jako samodzielne gromadzenie doświadczeń i rekonstruowanie ich. A sam proces edukacyjny, który z założenia ma być skuteczny, przyjazny i nowoczesny, nie skupia się już tylko na zdolnościach intelektualnych dzieci i opanowywaniu przez nie wiedzy, ale przede wszystkim na odkrywaniu i pobudzaniu ich naturalnych uzdolnień i predyspozycji.

Treści zawarte w programie *KU DZIECKU*, zachęcają nauczyciela do pracy opartej na działaniu, indywidualizacji i różnicowaniu, zarówno sposobów pracy, jak i efektów końcowych, we wszystkich obszarach: społecznym, emocjonalnym, poznawczym i fizycznym. Program akcentuje wspieranie rozwoju dziecka, umożliwianie zaspokajania aktualnych jego potrzeb, dostosowywanie zadań do rozpoznanego poziomu rozwojowego. Zgodnie z intencją programu i jego podstawą teoretyczną, jaką jest teoria konstrukttywizmu oraz koncepcja inteligencji wielorakich Howarda Gardnera, dzieci podejmując zadania, kierują się osobistymi motywami i potrzebami, mają swobodę w wyborze zadań (rodzaju, czasu trwania, partnera) oraz rozumieją użyteczność celu działania.

Podstawową metodą badawczą, pozwalającą nauczycielowi przeprowadzać diagnozę edukacyjną jest obserwacja, a pomocnym narzędziem badawczym jest umieszczony w programie *Kwestionariusz Zdolności i Osiągnięć Dziecka*. Do programu dołączono również inne narzędzia badawcze konstrukcji własnej zawarte w aneksie, które pomogą nauczycielowi w bardziej wnikliwej diagnozie zdolności, zainteresowań i osiągnięć dziecka oraz podano przykłady narzędzi standaryzowanych wraz z bibliografią. Mając na uwadze strategiczny priorytet edukacyjny MEN, jakim jest upowszechnienie edukacji przedszkolnej, szczególnie na terenach wiejskich, gdzie utrudniony jest dostęp do realizacji zajęć terenowych, dołączono 5 demonstracyjnych felietonów edukacyjnych zrealizowanych w Redakcji Audycji dla Dzieci i Młodzieży TVP1 w ramach programu edukacyjnego *Jedynkowe Przedszkole*³. Placówki przedszkolne po uzyskaniu zgody TVP1 mogą włączyć cały pakiet felietonów do swojej działalności edukacyjnej.

¹ J. Uszyńska-Jarmoc, *Rozwój dziecka a edukacja*, [w:] K. Lubomirska (red.) *Edukacja elementarna. Podstawy teoretyczne – wybrane zagadnienia*, Zeszyt 1. CODN, Warszawa 2005, s. 55-56.

² *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego*, załącznik nr 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z dnia 15 stycznia 2009 r., nr 4, poz. 17).

³ Zaproponowany materiał filmowy nie jest obowiązkowym elementem programu. Zawarte w felietonach treści korespondują z programem, ale nie stanowią jego części.

Fotografie umieszczone w programie są efektem obserwacji i doświadczeń autorek zdobytych podczas wyjazdów szkoleniowo-edukacyjnych do różnych placówek przedszkolnych w Anglii i we Włoszech.

Naszym zamierzeniem było stworzenie programu, który pozostawiałby nauczycielowi i dzieciom dużą autonomię oraz byłby środkiem wielopłaszczyznowej stymulacji aktywności.

Żywimy nadzieję, że program będzie inspiracją do takich twórczych działań.

Autorki

Podstawy teoretyczne programu

Podstawą teoretyczną programu *KU DZIECKU* jest koncepcja inteligencji wielorakich Howarda Gardniera, której praktyczną implikacją edukacyjną jest kształcenie i wychowanie skoncentrowane na jednostce, jej zdolnościach i zainteresowaniach oraz konstruktywizm, jako teoria wiedzy, poznawania i uczenia się.

W świetle teorii Howarda Gardniera ludzie różnią się między sobą profilem inteligencji, która ma charakter złożony, wieloraki, której różne aspekty ujawniają się w procesie rozwiązywania problemów.

Intelekt, w rozumieniu Howarda Gardniera ma wieloraką naturę, a inteligencja jest zdolnością rozwiązywania problemów lub tworzenia produktów, które mają konkretne znaczenie w danym środowisku, kontekście kulturowym, czy społecznym; umiejętnością pozwalającą jednostce, która chce osiągnąć zamierzony cel, znaleźć najbardziej odpowiednią drogę do niego prowadzącą. Howard Gardner jest zdania, iż poznawczą kompetencję, czy sprawność człowieka lepiej opisuje się w kategoriach zróżnicowanego zbioru zdolności, talentów czy umiejętności, zwanych inteligencjami. Według autora inteligencja to pewien potencjał biopsychiczny. Nie jest ona określonym czynnikiem, jest zbiorem wielu różnych, niezależnych od siebie zdolności, dlatego badacz ów potencjał przedstawia jako inteligencje wielorakie.

W teorii Howarda Gardniera za podstawę przyjmuje się istnienie u każdej jednostki wielu różnych inteligencji, które w programie *KU DZIECKU* są określane mianem zdolności. Wyróżnia się zdolności: **słowno-językowe (lingwistyczne), wizualno-przestrzenne, muzyczne, cielesno-kinestetyczne, logiczno-matematyczne, interpersonalne, intrapersonalne, przyrodnicze oraz egzystencjalne**⁴.

Każda inteligencja opiera się na potencjale biologicznym, który określają czynniki genetyczne, a ostatecznie wyraża się w postaci będącej skutkiem wzajemnych oddziaływań tych czynników i czynników środowiskowych⁵. Małe dziecko według Howarda Gardniera tworzy sobie teorie i koncepcje działania świata, zarówno świata fizycznego, jak i świata ludzi. Wówczas rozwijają się u niego zaczątki znajomości podstawowych systemów symbolicznych – języka, liczb, muzyki, przedstawień graficznych i malarskich. Przyswajanie tych systemów odbywa się bez formalnego, bezpośredniego udziału nauczyciela. Dzieci rozwijają te umiejętności w głównej mierze wchodząc w spontaniczne interakcje z otaczającym światem⁶, zauważają i odbierają różne formy informacji kulturowych, mają przy tym odmienne potrzeby i przystosowują treść przekazów do różnych struktur motywacyjnych i poznawczych, dlatego też w procesie edukacyjnym należy brać pod uwagę te czynniki rozwojowe⁷.

Zdaniem Howarda Gardniera, w przedszkolu i pierwszych klasach szkoły podstawowej nauczanie powinno być skoncentrowane na odkrywaniu przez dziecko własnych predyspozycji. Dziecko, będące w okresie najbardziej dynamicznego rozwoju, jakim jest wiek przedszkolny, może odkryć coś, co je szczególnie zainteresuje i będzie zgodne z jego potrzebami, ujawnić zdolności i zainteresowania, które będzie rozwijać w przyszłości w szkole, pracy i w życiu codziennym. Konkludując, Howard Gardner uznaje, że celem szkoły powinno być rozwijanie różnych rodzajów inteligencji, kształtowanie zainteresowań, które odpowiadają konkretnemu spektrum inteligencji każdego z uczniów. Edukacja powinna być zorganizowana w taki sposób, by nauczyciele mogli jak najlepiej poznać, zrozumieć i pomóc rozwijać możliwości dziecka⁸. Gdy nauczyciel oceni możliwości dziecka, istotne jest również poznanie jego

⁴ M. Suświłło, *Inteligencje wielorakie w nowoczesnym kształceniu*. Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2004, s. 17-18.

⁵ H. Gardner, *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*, Media Rodzina, Poznań 2002, s. 130.

⁶ Tamże, s. 91.

⁷ Tamże, s. 97.

⁸ Tamże, s. 27.

stylu poznawczego lub stylu działania, dlatego też niebagatelna jest organizacja przestrzeni edukacyjnej, bogatej w inspirujące i absorbujące uwagę materiały.

W programie *KU DZIECKU* pojęcie inteligencji wielorakich zostało zastąpione pojęciami zdolności i zainteresowania. Jest to celowe zamierzenie, którego istotą jest budowanie w opinii nauczycieli, rodziców i osób z szerszego kręgu oddziaływań, pozytywnej, ale szerszej konotacji pojęcia inteligencja, czego istotą jest spojrzenie na dziecko przez pryzmat jego zdolności, a nie jego braków lub uchybień w postępowaniu. Ideą przewodnią i filozofią w realizacji programu jest to, by dostrzegać w dziecku wszystko to, co ono już osiągnęło, szeroko, wielopłaszczyznowo patrzeć i interpretować jego rozwój, mając na uwadze jego skokowy charakter oraz poszanowanie dla indywidualności dziecka. Zależy nam, by nie podkreślać roli czynników poznawczych, kojarzących się z kształceniem intelektu, edukacją, ale spojrzeć na rozwój dziecka wieloaspektowo, uwzględniając jego aktywność w sferze fizycznej, poznawczej, emocjonalnej i społecznej.

Ideą przewodnią programu *KU DZIECKU* jest skoncentrowanie się na indywidualnym rozwoju dziecka. Priorytetem jest odkrywanie wielorakich, indywidualnych zdolności i zainteresowań dzieci, pobudzanie ich, wzmacnianie, rozwijanie ze szczególnym uwzględnieniem naturalnej aktywności dzieci i zdolności rozwiązywania problemów.

Program opiera się na założeniu, iż nie wszystkie dzieci mają takie same zainteresowania i zdolności, jak również nie wszyscy nauczyciele uczą w ten sam sposób, a wykorzystując współczesne osiągnięcia psychopedagogiczne, należy uwzględniać dostrzegalne w praktyce edukacyjnej różnice indywidualne między dziećmi już na pierwszym szczeblu, czyli w edukacji przedszkolnej. Program jest przeznaczony do pracy z dziećmi będącymi na różnej ścieżce rozwoju, dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych, dziećmi prawidłowo i harmonijnie rozwijającymi się oraz dziećmi o szczególnych lub ponadprzeciętnych wymaganiach edukacyjnych i wychowawczych. Zgodnie z teorią Howarda Gardnera wczesne ustalenie uzdolnień może bardzo pomóc w doborze doświadczeń korzystnych dla dziecka, ale równie ważne jest ustalenie słabych punktów dziecka⁹.

Nauczyciele wykorzystujący program *KU DZIECKU* powinni patrzeć na dziecko zawsze pozytywnie, przez pryzmat jego zdolności, ujmowanych egalitarnie, jako właściwe wszystkim dzieciom, jak również elitarnie, gdy jawią się one u niektórych jako uzdolnienia specjalne. Rolą nauczyciela w świetle koncepcji Howarda Gardnera jest bycie rozumnym „specjalistą od oceniania”, a jego zadaniem jest jak najlepsze zrozumienie zdolności i zainteresowań swoich podopiecznych, świadomy dobór programu, metod i środków nauczania oraz organizacja przestrzeni edukacyjnej, która najbardziej odpowiadałaby poszczególnym, odmiennym jednostkom¹⁰.

Howard Gardner podkreśla ważność innych osób zaangażowanych w rozwój dziecka, osoby takie to pośrednicy pomiędzy dzieckiem a programem nauki oraz szkołą, w tym przypadku przedszkolem a społecznością. W koncepcji programowej takimi osobami będą specjaliści, tacy jak pedagog, psycholog, logopeda, lekarz, pracownicy organów nadzoru, rodzice i inni przedstawiciele społeczności z przestrzeni rozwoju dziecka.

Kluczowe dla programu *KU DZIECKU* pojęcia **zdolności** i **zainteresowań** ujmowane są następująco:

Zdolność według Bolesława Hornowskiego to indywidualna właściwość osobowości człowieka, której nie można sprowadzać do wykształconych nawyków, ale dzięki której można kształtować różnego rodzaju nawyki, sprawności i umiejętności¹¹. Zdaniem Władysława Puśleckiego na ogół przez **zdolność** rozumie się predyspozycje psychiczne umożliwiające łatwą, sprawną oraz skuteczną realizację czegoś¹². Zdolności mogą być wszechstronne bądź w jakiejś dziedzinie. Jak podaje Wiesława Limont problem zdolności można rozpatrywać pod kilkoma względami, wyróżnia się bowiem różne rodzaje zdolności

⁹ Tamże, s. 30.

¹⁰ Tamże, s. 28.

¹¹ B. Hornowski, *Rozwój inteligencji i uzdolnień specjalnych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1978, s. 48.

¹² W. Puślecki, *Wspieranie elementarnych zdolności twórczych uczniów*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1998, s. 35.

(zdolności ogólne, uzdolnienia kierunkowe, zdolności twórcze)¹³. Rozumienie znaczenia pojęcia zdolności jest szczególnie istotne dla praktyki pedagogicznej, podobnie jak rozumienie związków i zależności pomiędzy pojęciami zdolności, a uzdolnienia.

Uzdolnienie definiowane jest jako swoisty układ zdolności warunkujących ponadprzeciętny poziom wykonywania jakiegoś rodzaju działalności, na przykład: naukowej, literackiej, technicznej, sportowej czy organizacyjnej¹⁴.

Wiesława Limont uzupełnia tę definicję twierdząc, że posiadane przez kogoś uzdolnienia są równoznaczne z osiąganiem przez niego wyraźnie ponadprzeciętnych rezultatów w danej dziedzinie aktywności, wymagającej nie tylko wykonywania operacji elementarnych (co umożliwiają zdolności), lecz także włączenia tych operacji w zorganizowaną sekwencję działań o wyższym stopniu złożoności¹⁵.

Współcześnie jedną z najbardziej popularnych definicji, która doczekała się zapisu prawnego w Stanach Zjednoczonych jest definicja Marlanda: *uzdolnione i utalentowane dzieci to te, które zostały zidentyfikowane przez osoby o odpowiednich kwalifikacjach jako te, które mają predyspozycje do wybitnych osiągnięć*¹⁶. Uzdolnienia mogą obejmować następujące obszary: ogólne zdolności intelektualne, specyficzne zdolności akademickie, twórcze lub produktywne myślenie, zdolności przywódcze, zdolności artystyczne, zdolności psychomotoryczne¹⁷.

Zainteresowanie, według Antoniny Guryckiej to ukierunkowana aktywność poznawcza, posiadająca określone nasilenie. Przybiera ona postać wybiórczego stosunku do otaczającego świata, wyrażającego się w dostrzeganiu – pośród innych – określonych problemów, zjawisk czy procesów; w dążeniu do ich zbadania, poznania, rozwiązania oraz w przeżywaniu uczuć pozytywnych i negatywnych, związanych z posiadaniem lub brakiem wiedzy, z rozwiązywaniem lub niemożnością rozwiązania problemu¹⁸. Proces kształtowania się zainteresowań według Antoniny Guryckiej przedstawia się następująco:

[? ⇒] x N ⊕

Poszczególne symbole oznaczają:

? – problem, wobec którego stawiamy dziecko,

⇒ – wskazówka, której mu udzielamy,

 – samodzielne rozwiązywanie problemu,

+ – pozytywny poznawczo wynik pracy dziecka,

⊕ – fakt nasycenia tego wyniku społeczną aprobatą,

x N – proces należy powtarzać tak długo, aż zjawią się dowody na nowe zainteresowanie¹⁹.

Ogólne zasady postępowania pedagogicznego w programie *KU DZIECKU* oparte są na konstruktywistycznym podejściu pedagogicznym, według którego dziecko uczy się w interakcji z otoczeniem, buduje własną wiedzę, nie rejestrując jedynie informacji i nowych danych, lecz budując struktury wiedzy z dostępnych informacji²⁰. Niezwykle istotne w tym procesie jest to, że dziecko wchodzi w interakcje ze światem zewnętrznym, poznaje rzeczy, ich właściwości, działa, dokonuje przekształceń, dlatego też kluczowa jest w przedszkolu organizacja przestrzeni edukacyjnej pod postacią

¹³ W. Limont, *Synteptyka a zdolności twórcze*, Wydawnictwo UMK, Toruń 1994.

¹⁴ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1984, s. 335.

¹⁵ W. Limont, *Synteptyka a zdolności twórcze*, Wydawnictwo UMK, Toruń 1994.

¹⁶ M. Siekańska, *Koncepcje zdolności a identyfikacja uczniów zdolnych*, [w:] A. E. Sękowski (red.) *Psychologia zdolności. Współczesne kierunki badań*, PWN, Warszawa 2004.

¹⁷ J. H. Borland, *Planning and implementing programs for the gifted*, New York–London, Teachers College, Columbia University 1991.

¹⁸ A. Gurycka, *O sztuce wychowania. Dla wychowawców i nauczycieli*, CODN, Warszawa, 1997, s. 65.

¹⁹ K. Chałas, *Metoda projektów i jej egzemplifikacja w praktyce*, Wydawnictwo Nowa Era, Warszawa, 2000, s. 36-37.

²⁰ M. Kowalik-Olubińska, *Konstruktywizm w edukacji małych dzieci*, [w:] „Wychowanie w Przedszkolu”, WSiP 2006, nr 10, s. 5.

ośrodków zainteresowań. Dzieci wspólnie z nauczycielem (angażując również rodziców), budują tę przestrzeń. Dzięki temu mają poczucie, że ich zdanie, potrzeby i wytwory są ważne i czynnie uczestniczą w śledzeniu procesu rozwoju.

Dziecko poznaje przedmioty poprzez zmysły, a przez to aktywizują się u niego podstawowe i złożone operacje umysłowe. Działania te początkowo mają charakter zewnętrzny, lecz w toku powtarzania schematów i gromadzenia różnorodnych doświadczeń stają się bardziej uwewnętrznione, zostają zasymilowane do istniejącego systemu wiedzy. Dziecko poprzez swoją aktywność konstruuje trzy rodzaje wiedzy: **fizyczną** (wiedza o przedmiotach), **logiczno-matematyczną** (operacje umysłowe dokonywane podczas działań na przedmiotach) i **społeczną** (gdzie podstawą są interakcje społeczne). W toku działań występuje twórcza konfrontacja różnych punktów widzenia i uczenie się od innych. Podkreśla to Lew S. Wygotski, który jest zdania, iż dzięki interakcjom z dorosłymi i rówieśnikami dziecko ma możliwość obserwowania i naśladowania innych i w ten sposób rozwija w sobie wyższe funkcje umysłowe²¹. Kluczową staje się więc rola kompetentnego rówieśnika lub dorosłego, który inspiruje, zachęca, dzięki któremu dziecko jest w stanie wykonać zadania wykraczające poza strefę jego aktualnego rozwoju.

Podejście konstruktywistyczne implikuje zasady pedagogiczne, spośród których najważniejsze to:

- tworzenie sytuacji edukacyjnych o dwojakim charakterze (organizowania sytuacji inspirujących do gromadzenia doświadczeń – gdzie nauczyciel jest obserwatorem i organizowaniu przez nauczyciela sytuacji bardziej formalnych – gdzie nauczyciel jest inicjatorem działań dzieci) stanowiących wyzwanie dla dziecka, wywołujących skuteczne zdziwienie, refleksję, ciekawość, konflikty poznawcze, motywujące do skonfrontowania wiedzy w krytycznym badaniu;
- angażowanie dzieci w proces rozwiązywania problemów i sytuacji trudnych, umożliwiające dzieciom posługiwanie się różnymi sposobami porządkowania doświadczeń i tworzenia obrazu świata;
- tworzenie okazji do podejmowania przez dzieci działań o charakterze badawczym;
- występowanie nauczyciela w roli współuczestnika dziecięcych działań, zabaw, aktywnego obserwatora, który poznaje dziecięcy sposób myślenia, mądrze inspiruje i stymuluje rozwój dzieci.

²¹ Tamże, s. 7.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania

Zgodnie z *Podstawą programową wychowania przedszkolnego* nadrzędnym zadaniem placówek i oddziałów przedszkolnych oraz innych form wychowania przedszkolnego jest stymulowanie rozwoju i edukacja dziecka. Jest ono możliwe i dokonuje się w ramach różnorodnych oddziaływań, pochodzących z zewnątrz (od rodziców, rodzeństwa, rówieśników, nauczycieli), jak i działań podejmowanych przez jednostkę. Umiejętna stymulacja pedagogiczna to pomoc w jak najpełniejszej realizacji możliwości rozwojowych, które zmieniają się w ciągu życia: maleją na skutek zaniedbań środowiskowych bądź wzrastają, gdy wspomaganie szczególnie im sprzyja.

Stymulowanie rozwoju dziecka jest ściśle związane z celami kształcenia i wychowania. Cele odnoszą się do wychowanków i opisują zmianę, jaką chcemy w nich uzyskać. Z uwagi na to, iż punkt wyjścia tej zmiany jest różny (każde dziecko jest inne), zwykle odnosimy je do zmian końcowych.²²

*Podstawa programowa*²³ wyznacza następujące cele wychowania przedszkolnego:

1. wspomaganie dzieci w rozwijaniu uzdolnień oraz kształtowanie czynności intelektualnych potrzebnych im w codziennych sytuacjach i w dalszej edukacji;
2. budowanie systemu wartości, w tym wychowywanie dzieci tak, żeby lepiej orientowały się w tym, co jest dobre, a co złe;
3. kształtowanie u dzieci odporności emocjonalnej koniecznej do racjonalnego radzenia sobie w nowych i trudnych sytuacjach, w tym także do łagodnego znoszenia stresów i porażek;
4. rozwijanie umiejętności społecznych, które są niezbędne w poprawnych relacjach z dziećmi i dorosłymi;
5. stwarzanie warunków sprzyjających wspólnej i zgodnej zabawie oraz nauce dzieci o zróżnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych;
6. troska o zdrowie dzieci i ich sprawność fizyczną; zachęcanie do uczestnictwa w zabawach i grach sportowych;
7. budowanie dziecięcej wiedzy o świecie społecznym, przyrodniczym i technicznym oraz rozwijanie umiejętności prezentowania swoich przemyśleń w sposób zrozumiały dla innych;
8. wprowadzenie dzieci w świat wartości estetycznych i rozwijanie umiejętności wypowiedzania się poprzez muzykę, małe formy teatralne oraz sztuki plastyczne;
9. kształtowanie u dzieci przynależności społecznej (do rodziny, grupy rówieśniczej i wspólnoty narodowej) oraz postawy patriotycznej;
10. zapewnienie dzieciom lepszych szans edukacyjnych poprzez wspieranie ich ciekawości, aktywności i samodzielności, a także kształtowanie tych wiadomości i umiejętności, które są ważne w edukacji szkolnej.

W literaturze przedmiotu wskazuje się na następujący układ (kolejność) celów:

- rozwój osobowości,

²² I. Adamek, *Podstawy edukacji wczesnoszkolnej*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1997, s. 11.

²³ *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego*, załącznik nr 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z dnia 15 stycznia 2009 r., nr 4, poz. 17).

- kształtowanie postaw i świata wartości,
- kształtowanie światopoglądu,
- przygotowanie do samorozwoju,
- wyposażenie w sprawności i wiadomości.²⁴

Cele kształcenia i wychowania zawarte w programie *KU DZIECKU* zostały uporządkowane według dziewięciu kategorii, odnoszących się do rozwijanych obszarów zdolności dziecka. Mianowicie:

I. Cele z obszaru zdolności słowno-językowych (lingwistycznych):

- rozwijanie języka pod względem komunikacyjnym, gramatycznym i słownikowym oraz mowy wiązanej, a w szczególności wiedzy o regułach języka i umiejętności ich stosowania, zdolności do rozróżniania sposobów mówienia, zależnie od rodzaju rozmowy i sytuacji mówienia, zdolności poznawczych, od których zależy budowanie znaczeń i odkrywanie znaczeń wypowiedzi rozmówcy, zdolności nawiązywania i podtrzymywania interakcji za pomocą środków językowych i niejęzykowych, zdolności posługiwania się rytualnymi znakami przy uczestniczeniu w obrzędach grupy, zdolności społecznych wyróżniających się w uzgadnianiu relacji między mówiącymi,
- zachęcanie do działań twórczych werbalnych i niewerbalnych (układanie rymowanek i krótkich wierszy, tworzenie i opowiadanie historyjek, swobodne interpretowanie przysłów i powiedzeń).

II. Cele z obszaru zdolności wizualno-przestrzennych:

- tworzenie warunków do rozwijania wyobraźni i myślenia przestrzennego poprzez rysowanie, malowanie, lepienie, konstruowanie,
- zachęcanie do projektowania i wykonywania prostych urządzeń i obiektów, budowania modeli wizualnych (map, schematów, planów różnych miejsc: części pokoju, całego pomieszczenia, domu, przedszkola, ogrodu, placu zabaw),
- pomaganie dzieciom w orientowaniu się w przestrzeni, w poznawaniu słownictwa koniecznego do zrozumienia i opisywania lokalizacji w przestrzeni (przed, za, z lewej strony, z prawej strony, w środku).

III. Cele z obszaru zdolności muzycznych:

- rozwijanie muzykalności dzieci,
- zachęcanie do spostrzegania i odróżniania zjawisk akustycznych w przyrodzie i otoczeniu (klakson samochodu, pianie koguta, szczekanie psa, szum wiatru, itp.) oraz dźwięków instrumentów o określonej i nieokreślonej wysokości brzmienia,
- doskonalenie koncentracji uwagi i pamięci muzycznej,
- zachęcanie dzieci do swobodnych inwencji ruchowych inspirowanych piosenką lub akompaniamentem,
- uwrażliwianie dzieci na różne elementy muzyki (tempo i jego zmiany, czas wybrzmiewania dźwięków i trwanie pauzy, rytm, dynamika i metrum, wysokość i barwa dźwięków, artykulacja, struktura utworu),
- rozwijanie wyobraźni muzycznej,
- tworzenie sytuacji edukacyjnych zachęcających do układania i śpiewania piosenek, gry na instrumentach,
- zapoznanie z muzyką, pieśniami i tańcami ludowymi innych krajów.

²⁴ I. Adamek, *Podstawy edukacji wczesnoszkolnej*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1997, s. 11.

IV. Cele z obszaru zdolności cielesno-kinestetycznych:

- wspomaganie harmonijnego rozwoju dziecka,
- kształtowanie psychomotoryki,
- kształtowanie estetyki ruchu,
- tworzenie warunków do wyrażania emocji za pomocą ciała,
- zachęcanie do systematycznego uprawiania sportu i rekreacji,
- kształtowanie nawyków prozdrowotnych,
- zapewnianie warunków do harmonijnego rozwoju fizycznego i psychicznego.

V. Cele z obszaru zdolności logiczno-matematycznych:

- rozwijanie zdolności porównywania, porządkowania, przyporządkowywania w działaniu praktycznym,
- tworzenie warunków do kształtowania pojęć: zbioru, liczby, wielkości, ciężaru, czasu oraz dostrzegania związków przyczynowo-skutkowych,
- rozwijanie myślenia operacyjnego w zakresie ustalania stałości ilości nieciągłych, przy wyznaczaniu konsekwentnych serii, stałości masy, długości, objętości cieczy,
- rozwijanie odporności emocjonalnej.

VI. Cele z obszaru zdolności interpersonalnych:

- kształtowanie otwartości na drugiego człowieka, umiejętności dostrzegania różnic między ludźmi,
- kształtowanie umiejętności odczytywania emocji, intencji i pragnień innych osób, rozumienia innych i współodczuwania,
- zachęcanie do nawiązywania, kształtowania i utrzymywania zróżnicowanych kontaktów społecznych z osobami pełnosprawnymi i niepełnosprawnymi, z ludźmi innych narodowości i wyznań,
- zapoznawanie ze sposobami efektywnego komunikowania się i rozwiązywania sytuacji trudnych,
- kształtowanie umiejętności twórczej współpracy w grupie.

VII. Cele z obszaru zdolności intrapersonalnych:

- zachęcanie do poznawania własnych uczuć i emocji oraz rozumienia na ich podstawie własnego zachowania i kierowania nim,
- rozpoznawanie i nazywanie uczuć pozytywnych i negatywnych (u siebie i innych osób),
- zachęcanie do poznawania samego siebie (mocnych i słabych stron),
- umacnianie wiary we własne możliwości, budowanie pozytywnego obrazu siebie i samooceny.

VIII. Cele z obszaru zdolności przyrodniczych:

- zachęcanie do dostrzegania i rozwiązywania problemów przyrodniczych, dzielenia się spostrzeżeniami, do interpretowania zjawisk występujących w poszczególnych porach roku,

- pomaganie w rozumieniu zjawisk i zależności zachodzących w przyrodzie (łańcuch pokarmowy, zamrażanie wody, topnienie lodu, szron, szadź, tęcza),
- tworzenie warunków do samodzielnego poznawania rzeczywistości przyrodniczej poprzez obserwowanie, eksperymentowanie, odkrywanie,
- wdrażanie do wykonywania prostych czynności pielęgnacyjnych związanych z uprawą roślin i hodowlą zwierząt,
- zaznajamianie z wybranymi ekosystemami oraz wybranymi gatunkami roślin i zwierząt będących pod ochroną,
- zaznajamianie z budową wybranych gatunków roślin i zwierząt żyjących w środowiskach wodnych i lądowych,
- zachęcanie do dokarmiania zwierząt w okresie zimowym,
- kształtowanie umiejętności prowadzenia kalendarza pogody, posługiwania się symbolami,
- pomaganie w dostrzeganiu piękna przyrody, kształtowanie więzi emocjonalnej z przyrodą,
- zachęcanie do kolekcjonowania materiałów przyrodniczych,
- wdrażanie do zachowywania szczególnej ostrożności w stosunku do zwierząt i roślin nieznanymi,
- zachęcanie do otaczania się zielenią ze względów zdrowotnych i estetycznych, projektowania jej doboru,
- przewidywanie skutków zanieczyszczenia gleby, wody i powietrza,
- zachęcanie do podejmowania różnorodnych działań na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego,
- rozwijanie poczucia odpowiedzialności i troski o najbliższe otoczenie.

IX. Cele z obszaru zdolności egzystencjalnych:

- wzbudzanie zainteresowania życiem na Ziemi i poza nią,
- zapoznawanie z dziejami życia na Ziemi,
- zachęcanie do interpretowania świata,
- kształtowanie moralności religijnej (zwracanie uwagi na bycie dobrym dla innych ludzi, rodziców, rodzeństwa, rówieśników, a także dla zwierząt),
- tworzenie okazji do uczestnictwa dzieci w inscenizacjach o charakterze religijnym,
- zachęcanie do dyskursu na tematy religijne,
- wzbogacanie wiedzy, umiejętności i nawyków religijnych,
- rozwijanie postawy opiekuńczej wobec wszystkiego, co wymaga pomocy człowieka,
- kształtowanie umiejętności rozpoznawania dobra i zła,
- uwrażliwianie na inność (niwelowanie uprzedzeń, stygmatyzacji i stereotypów),
- rozwijanie postawy przywiązania do tradycji rodzinnych i narodowych,
- kształtowanie świadomości walorów innych kultur i szacunku do własnych rdzennych wartości,
- przekazywanie wartości uniwersalnych (szacunek dla życia, pracowitość, sprawiedliwość, punktualność, prawdomówność, uczynność, przyjaźń, koleżeństwo, wzajemna pomoc, bezinteresowność, piękno),
- kształtowanie umiejętności wychodzenia poza siebie i tworzenia obrazu samego siebie, zdolności patrzenia na siebie oczami innych.

Treści edukacyjne

Obszary działalności edukacyjnej przedszkola ²⁵	Treści edukacyjne	Rodzaje rozwijanych zdolności	Oczekiwane umiejętności i wiadomości dziecka ²⁶
<p>I. Kształtowanie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i w sytuacjach zadaniowych</p>	<p>W rodzinie: kontakty i więzi emocjonalne w rodzinie, wzajemne relacje, świat życia codziennego dziecka (choroba lub niepełnosprawność, zaniedbywanie i przemoc, odseparowanie od rodziców wskutek rozvodu, separacji, choroby, emigracji, umieszczenie poza rodziną, życie w trudnych warunkach, doświadczenie biedy i rozpadu rodziny, osamotnienie); używanie zwrotów grzecznościowych, sztuka prowadzenia dialogu, umiejętność słuchania, nazywanie i wyrażanie uczuć (radość, smutek, złość, strach, gniew), kierowanie emocjami, ukrywanie uczuć, zachowania prospołeczne: okazywanie zainteresowania problemami innych, wzajemna pomoc, sposoby rozwiązywania konfliktów, szacunek dla osób starszych, komunikowanie się z osobami chorymi i niepełnosprawnymi, egoizm i altruizm, przestrzeganie zasad i reguł ustalonych w rodzinie, dzielenie się obowiązkami.</p> <p>W przedszkolu: pracownicy przedszkola, imię i nazwisko, adres przedszkola, rówieśnicy i ich imiona, koleżeństwo i przyjaźń, emocje pozytywne (miłość, sympatia, szacunek, zaufanie, przywiązanie, podziw, radość, wdzięczność, współczucie) i negatywne (złość, niechęć, zazdrość, gniew, lęk, rozczarowanie, nieufność), dziecięce zmartwienia, wspólna zabawa i praca, prawo do <i>inności</i>, tolerancja, nieśmiałość, sukcesy i porażki, prawa i obowiązki przedszkolaka, reguły obowiązujące społeczność grupową, współdziałanie i współpraca, obowiązki dyżurnego, odpowiedzialność za siebie i innych, konsekwencje podejmowanych działań, samodzielność w różnych sytuacjach, utrzymywanie porządku, pomoc potrzebującym, zachowania empatyczne, dzielenie się z innymi, zasady komunikowania się z dorosłymi i rówieśnikami (werbalne i niewerbalne); rozwiązywanie sytuacji trudnych i konfliktów w grupie przedszkolnej, interakcje społeczne między dwoma grupami płciowymi oraz wzajemne typizacje.</p> <p>W innych środowiskach: sąsiedzi, znajomi, osoby obce, mieszkańcy Ziemi, sposoby porozumiewania się, zachowanie bezpieczeństwa w kontaktach z osobami obcymi, szukanie pomocy w sytuacjach zagrożenia, asertywność; komunikowanie się z przedstawicielami różnych instytucji i zakładów pracy (np. policjant, strażak, lekarz, pielęgniarka, ekspedientka), sposoby zachowania się w instytucjach i miejscach publicznych.</p>	<p>interpersonalne, intrapersonalne, słowno-językowe</p>	<p>1) obdarza uwagę dzieci i dorosłych, aby rozumieć to, co mówią i czego oczekują, grzecznie zwraca się do innych w domu, w przedszkolu, na ulicy;</p> <p>2) przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej (stara się współdziałać w zabawach i w sytuacjach zadaniowych) oraz w świecie dorosłych;</p> <p>3) w miarę samodzielnie radzi sobie w sytuacjach życiowych i próbuje przewidywać skutki swoich zachowań;</p> <p>4) wie, że nie należy chwalić się bogactwem i nie należy dokuczać dzieciom, które wychowują się w trudniejszych warunkach, a także, że nie należy wyszydzać i szykanować innych;</p> <p>5) umie się przedstawić: podać swoje imię, nazwisko i adres zamieszkania; wie komu można podawać takie informacje.</p> <p>Rozszerzony zakres wiadomości i umiejętności dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ma świadomość, że są różne rodziny i zna problemy, które mogą się w nich pojawić; – odtwarza w spontanicznej zabawie obserwowane zachowania społeczne; – komunikuje się z otoczeniem w czytelny dla niego sposób; – podejmuje zadania społeczne, pomaga innym na miarę swoich możliwości; – wykazuje się umiejętnością właściwego zachowania się w różnych miejscach i kontaktach z różnymi ludźmi.

²⁵ Zgodnie z *Podstawą programową wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego*, załącznik nr 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z dnia 15 stycznia 2009 r., nr 4, poz. 17).

²⁶ Tamże.

<p>II. Kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych. Wdrażanie dzieci do utrzymywania ładu i porządku</p>	<p>Czynności samoobsługowe: właściwe zachowanie się przed, w trakcie i po posiłkach, samodzielne posługiwanie się sztućcami, zdejmowanie i ubieranie podstawowych części garderoby, zawiązywanie butów, rozpoznawanie swoich rzeczy wśród innych, chodzenie po schodach.</p> <p>Nawyki higieniczne i kulturalne: mycie rąk przed każdym posiłkiem i zębów po posiłkach, czynności higieniczne przy załatwianiu potrzeb fizjologicznych, właściwe korzystanie z przyborów toaletowych, czesanie włosów, dbanie o czystość nosa, uszu i paznokci, codzienna zmiana bielizny, ubiór odpowiedni do pogody, właściwe zachowanie podczas kaszlu i kichania, korzystanie z serwetki podczas posiłków, estetyczne nakrywanie do stołu, brak pośpiechu podczas jedzenia, higiena pomieszczeń (odkurzanie, wietrzenie).</p> <p>Ład i porządek w otoczeniu: dbanie o porządek w swoim pokoju i sali przedszkolnej, wyrzucanie śmieci do kosza, układanie zabawek.</p>		<ol style="list-style-type: none"> 1) umie poprawnie umyć się i wytrzeć oraz umyć zęby; 2) właściwie zachowuje się przy stole podczas posiłków, nakrywa do stołu i sprzęta po sobie; 3) samodzielnie korzysta z toalety; 4) samodzielnie ubiera się i rozbiera, dba o osobiste rzeczy i nie naraża ich na zgubienie lub kradzież; 5) utrzymuje porządek w swoim otoczeniu. <p>Rozszerzony zakres wiadomości i umiejętności dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> – posługuje się sztućcami; – rozumie konieczność mycia zębów po posiłkach; – pamięta o myciu rąk przed każdym posiłkiem oraz po wyjściu z toalety.
<p>III. Wspomaganie rozwoju mowy</p>	<p>Rozwijanie mowy powiązanej: spostrzeganie, rozpoznawanie przedmiotów i kojarzenie nazwy z przedmiotem, osób, czynności i zdarzeń, opisywanie przedmiotów, słuchanie i rozumienie wypowiedzi innych, swobodne i jasne formułowanie, wyrażanie swoich myśli i przeżyć w różnych sytuacjach, formułowanie różnych form wypowiedzi (pytania, prośby, rozkazy, zakazy, nakazy w zależności od sytuacji i autora wypowiedzi), prowadzenie i podtrzymywanie rozmowy, uczestniczenie w różnych sytuacjach komunikacyjnych, formułowanie komunikatów, krótkich przekazów informacyjnych, relacji przeżyć swoich i innych, sprawozdań; wdrażanie do komunikatywnych, wielozdaniowych wypowiedzi, łączenie zdań i równoważników w całość logicznie ze sobą powiązaną, nadawanie tytułów;</p> <p><i>praca z obrazkiem</i> prostym – jedno i wieloplanowym (wyróżnianie osób, i innych elementów obrazka, ich cech, czynności, emocji, czasu, miejsca akcji, wiązanie treści obrazka z rzeczywistością), odczytywanie wizualnych znaków zakazu i nakazu, samodzielnie tworzenie piktogramów, nadawanie tytułów;</p>	<p>słowno-językowe, interpersonalne, intrapersonalne, twórcze</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) zwraca się bezpośrednio do rozmówcy, stara się mówić poprawnie pod względem artykulacyjnym, gramatycznym, fleksyjnym i składniowym; 2) mówi płynnie, niezbyt głośno, dostosowując ton głosu do sytuacji; 3) uważnie słucha, pyta o niezrozumiałe fakty i formułuje dłuższe wypowiedzi o ważnych sprawach; 4) w zrozumiały sposób mówi o swoich potrzebach i decyzjach; 5) słucha np. opowiadań, baśni i rozmawia o nich; interesuje się książkami. <p>Rozszerzony zakres wiadomości i umiejętności dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zwraca uwagę na szczegółowe elementy obrazków i ilustracji tematycznych, zna strukturę opisu obrazków i opowiadań; – rozumie przekazy symboliczne zawarte na obrazkach i w tekstach literackich;

	<p><i>praca z historyjką obrazkową</i> (2-, 3-, 4-elementowe) – określanie różnic w wyglądzie ludzi, przedmiotów i czynności na obrazkach; łączenie obrazków według logicznego związku: przyczyna – następstwo – skutek, omawianie historyjek w kolejności obrazków i z utrudnieniami (brak obrazka, zmiana kolejności, od ostatniego obrazka); układanie historyjek obrazkowych w logiczne całości; tworzenie przez dzieci historyjek obrazkowych i tytułów;</p> <p><i>praca z opowiadaniem</i> – rozwijanie umiejętności dostrzegania struktury opowiadania i tworzenia dłuższej wypowiedzi zawierającej elementy tej struktury (cel, przedmiot, podmiot, warunki i okoliczności, sposoby i środki działania, osiągnięcia i skutki działania), wpływ cech postaci na sposób jej postępowania; elementy formalne opowiadania: wstęp, rozwinięcie i zakończenie); różne formy aktywności inspirowane opowiadaniem, tworzenie i nagrywanie opowiadań przez dzieci;</p> <p><i>praca z zagadką</i> – rozwiązywanie zagadek prostych, złożonych i tworzenie własnych; zagadki słowne, wizualne i słuchowe; uzasadnianie odpowiedzi na odgadniętą zagadkę (po czym poznałeś, że to jest...?, jak się domyśliłeś?);</p> <p><i>praca z książką</i> – oglądanie, opisywanie ilustracji, porównywanie treści dwu lub trzech ilustracji w tej samej książce, słuchanie treści różnych tekstów (legenda, bajki, baśnie itp.), rozpoznawanie ich, rozmowa na temat treści, zadania i zabawy związane z rozwijaniem rozumienia treści, kształtowanie umiejętności relacjonowania treści uwzględniając interpretację, krytyczna ocena różnych treści książek), próby rozumienia treści symbolicznych i abstrakcyjnych;</p> <p><i>praca z wierszem</i> – słuchanie, rozumienie treści wierszy prostych i abstrakcyjnych, różne typy wierszy, poezja dla dzieci i tworzona przez dzieci, próby tworzenia i publikacji własnych wierszyków; odczytywanie najważniejszych myśli przekazów wizualnych i tekstowych.</p> <p>Rozwijanie mowy pod względem ortofonicznym:</p> <p><i>ćwiczenia narządów artykulacyjnych</i> (mięśni narządów mowy, warg, języka, szczęk, podniebienia), ćwiczenia wymawiania głosek i ich połączeń, doskonalenie umiejętności wyrazistego mówienia;</p> <p><i>ćwiczenia oddechowe</i> (pogłębienie oddechu, rozruszanie przepony, wydłużenie fazy wydechowej, koordynacja między rytmem oddychania a strukturą wypowiedzi);</p> <p><i>ćwiczenia rytmizujące</i> (uwrażliwianie na rodzaj, tempo, rytm, natężenie głosu, intonację);</p>	<ul style="list-style-type: none"> – podejmuje próby samodzielnego tworzenia opowiadań, wierszy, historyjek, książek, formułuje treść do tytułu i tytuł do treści; – słucha, rozróżnia i interpretuje różne gatunki literackie (opowiadania, wiersze, legendy, baśnie, bajki). – rozróżnia różne rodzaje publikacji, interesuje się książkami i czasopismami; – dokonuje analizy i syntezy słuchowej wyrazów.
--	---	---

	<p><i>ćwiczenia słuchu fizjologicznego</i> (porównywanie dźwięków i odgłosów, naśladowanie słyszanych głosów, dostrzeganie, różnicowanie i naśladowanie dźwięków otoczenia);</p> <p><i>ćwiczenia słuchu fonematycznego</i> (wyróżnianie, rozpoznawanie i powtarzanie głosek w nagłosie, wygłosie, śródgłosie, analiza i synteza słuchowa wyrazów, rymy, aliteracje).</p> <p>Rozwijanie mowy pod względem słownikowo-gramatycznym: dbanie o prawidłową budowę zdań, stosowanie prawidłowych form fleksyjnych (odmiana przez przypadki: dopełniacz i celownik rodzaju męskiego, końcówki, -a, -u, -owi; miejscownik r. męskiego, końcówki -e, -u, biernik r. męskiego, celownik l. mnogiej, liczby, rodzaje, formy słowa osobowego, czas przeszły i przyszły, formy męskoosobowe -li i niemęskoosobowe -ły); wzbogacanie mowy w wyrażania określające relacje (przyimki, zaimki, w tym względne, spójniki); stosowanie prawidłowych konstrukcji składniowych zdania, równoważniki);</p> <p><i>uaktywnianie i wzbogacanie słownika czynnego</i> – gromadzenie słownictwa tematycznego, wyrazy bliskoznaczne, przeciwstawne, wyrażenia frazeologiczne i słowa występujące w stałych związkach, np. biały jak ...</p>		
<p>IV. Wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia</p>	<p>Cechy przedmiotów i zjawisk: porównywanie i porządkowanie elementów, dobieranie przedmiotów ze względu na wspólną cechę lub kilka cech wspólnych (1, 2, 3, 4 cechy jakościowe);</p> <p>odnajdywanie jakiegoś obiektu spośród innych ze względu na określone kryterium; określanie, czy przedmiot może należeć do grupy ze względu na jakąś cechę, badanie właściwości przedmiotów, proste eksperymenty określające właściwości przedmiotów i obiektów.</p> <p>Logika i matematyka w życiu codziennym dziecka: rozwiązywanie problemów życia codziennego o charakterze logiczno-matematycznym (ciężar, objętość, długość, czas); liczenie w życiu codziennym, zabawy w sklep, przewidywanie skutków własnych działań i działań innych w zależności od sytuacji, np. złej pogody, złego samopoczucia, sytuacji niebezpiecznych, trudnych sytuacji rodzinnych.</p> <p>Jak używać swojego umysłu, by lepiej radzić sobie w sytuacjach, gdy trzeba coś zapamiętać?</p> <p>Ćwiczenia w kierowaniu uwagą, rozwijanie gotowości do zapamiętywania, zabawy w kojarzenie, planowe zapamiętywanie (analiza i synteza), zapamiętywanie wzorów graficznych (szlaczki, rozety, kompozycje) oraz sekwencji dźwiękowych, wizualnych i ruchowych; zabawy pamięciowe, relaksacyjne i motywacyjne.</p>	<p>logiczno-matematyczne</p>	<p>1) przewiduje, w miarę swoich możliwości, jakie będą skutki czynności manipulacyjnych na przedmiotach (wnioskowanie o wprowadzanych i obserwowanych zmianach);</p> <p>2) grupuje obiekty w sensowny sposób (klasyfikuje) i formułuje uogólnienia typu: to do tego pasuje, te obiekty są podobne, a te są inne;</p> <p>3) stara się łączyć przyczynę ze skutkiem i próbuje przewidywać, co się może zdarzyć.</p> <p>Rozszerzony zakres wiadomości i umiejętności dziecka:</p> <p>– potrafi świadomie kierować uwagą, by coś zapamiętać (bodźce sensoryczne, graficzne, dźwiękowe i ruchowe).</p>

<p>V. Wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej dzieci</p>	<p>Żywność i żywienie: produkty żywnościowe, zdrowa żywność, zasady zdrowego żywienia, produkty szkodliwe dla zdrowia (słodycze, chipsy, napoje gazowe), składniki pokarmowe (mięso, jaja, ryby, drób, mleko, nasiona roślin strączkowych, mąka, kasza), podstawowe posiłki (śniadanie, obiad, kolacja), domowe środki zapobiegawczo-lecznicze (miód, czosnek, zioła, soki), właściwe przechowywanie żywności (data produkcji i termin ważności), przetwory na zimę (mrożenie, suszenie, konserwowanie), dokładne mycie owoców i warzyw pod bieżącą, ciepłą wodą.</p> <p>Służba zdrowia: przychodnie lekarskie, pogotowie ratunkowe, lekarz, pielęgniarka, rehabilitant, gabinet lekarza i pielęgniarki, wybrane specjalności lekarskie (pediatra, stomatolog, ortopeda, okulista), choroby, szpitalnictwo, pierwsza pomoc przy skaleczeniach.</p> <p>Aktywność ruchowa: spacerowanie, zajęcia w terenie, pokonywanie torów przeszkód, zabawy orientacyjno-porządkowe, zabawy na czworakach, gry i zabawy bieżne, zabawy i gry skoczne, ćwiczenia gimnastyczne z przyborami typowymi (szarfy, piłki, obręcze, wstążki) i nietypowymi (piórka, pudełka i kartony tekturowe, gazety, kolorowe kartki papieru, butelki plastikowe, gąbki kąpielowe, kolorowe chusty), sporty letnie i zimowe, gry sportowe, turystyka, prawidłowa postawa ciała, ćwiczenia zwinności i koordynacji ruchów, rozwijanie ekspresji ruchowej, doskonalenie podań i chwytów, ćwiczenia rytmiczno-taneczne, ćwiczenia czucia postawy ciała w przestrzeni z wykorzystaniem reakcji równoważnych, wzmacnianie mięśni grzbietu i brzucha, utrwalanie nawyku prawidłowej postawy ciała.</p> <p>Kultura czasu wolnego: planowanie i organizacja czasu wolnego, rozwijanie zainteresowań i uzdolnień, upodobań i nawyki, zorganizowane formy aktywności: wycieczki, spacerowanie, wspólne zabawy i rozmowy, odwiedziny u znajomych i rodziny, zajęcia sportowo-ruchowe, majsterkowanie, wspólne czytanie książek i czasopism, korzystanie z mediów; rodzaje mediów, zasady korzystania z mediów (czas przeznaczony na korzystanie z mediów, treść odpowiednia do wieku dziecka, obecność dorosłych, ograniczony dostęp); hałas i jego wpływ na zdrowie człowieka, odpoczynek, relaksacja, sen.</p>	<p>cielesno-kinestetyczne</p>	<p>1) dba o swoje zdrowie; zaczyna orientować się w zasadach zdrowego żywienia;</p> <p>2) dostrzega związek pomiędzy chorobą a leczeniem, poddaje się leczeniu, np. wie, że przyjmowanie leków i zastrzyki są konieczne;</p> <p>3) jest sprawne fizycznie lub jest sprawne w miarę swoich możliwości, jeżeli jest dzieckiem mniej sprawnym ruchowo;</p> <p>4) uczestniczy w zajęciach ruchowych, w zabawach i grach w ogrodzie przedszkolnym, w parku, na boisku, w sali gimnastycznej.</p> <p>Rozszerzony zakres wiadomości i umiejętności dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> – potrafi samodzielnie przygotować sałatkę owocową; – zbiera i suszy zioła pod kontrolą dorosłych, (rumianek i mięte); – rozumie, dlaczego zbyt długie oglądanie telewizji lub gra na komputerze są szkodliwe dla zdrowia, – przestrzega ustalonych zasad korzystania z mediów; – wie, jak się zachować przy skaleczeniu; – przyjmuje prawidłową postawę ciała w różnych sytuacjach: podczas rysowania, gier stolikowych, oglądania telewizji, podczas posiłków; – podejmuje próby planowania własnej aktywności w środowisku rodzinnym.
<p>VI. Wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych</p>	<p>Zagrożenia: niebezpieczne miejsca zabaw (zbiorniki wodne, jezdnia, teren budowy); numery alarmowe (997 – policja, 998 – straż pożarna, 999 – pogotowie ratunkowe, 112 – europejski numer alarmowy); ograniczone zaufanie wobec osób nieznanymi, agresor, ofiara, złe tajemnice, niebezpieczny dotyk; apteczka pierwszej pomocy (zażywanie leków tylko pod kontrolą dorosłych); substancje niebezpieczne (alkohol, narkotyki,</p>	<p>cielesno-kinestetyczne wraz ze świadomością zagrożeń</p>	<p>1) wie, jak trzeba zachować się w sytuacji zagrożenia i gdzie można otrzymać pomoc, umie o nią poprosić;</p> <p>2) orientuje się w bezpiecznym poruszaniu się po drogach i korzystaniu ze środków transportu;</p>

	<p>nikotyna), środki pirotechniczne i chemiczne, rośliny trujące (wawrzynek wilcze łyko, jałowiec sabiński, złotokap pospolity, rycynus pospolity, cis pospolity); zachowanie ostrożności w kontaktach ze zwierzętami żyjącymi w okolicy przedszkola; narzędzia i urządzenia techniczne; usługi internetowe (strony www, komunikatory IM, e-mail, gry internetowe, czaty, grupy dyskusyjne), zagrożenia w Internecie (wysyłanie swojego adresu e-mail, wysyłanie swojego zdjęcia, udostępnianie swojego numeru telefonu i adresu zamieszkania), świadomość zagrożeń, zagrożenia związane z poznawaniem ludzi w internecie, z kontaktowaniem się z osobami poznanymi przez Internet, spotkania z internetowymi „znajomymi” w rzeczywistym świecie, zasady związane z kontaktami i spotkaniami z osobami poznanymi w internecie.</p> <p>Bezpieczeństwo na drodze: środki transportu i ich rodzaje, zasady zachowania się na drogach w terenie zabudowanym, niezabudowanym, na wsi i w mieście oraz na przejściach dla pieszych, sygnalizacja świetlna, przekraczanie skrzyżowań i przejazdów kolejowych, poruszanie się po drogach pojedynczo i w grupie, światła odblaskowe, zachowanie się w środkach transportu (bezpieczne wsiadanie i wysiadanie, kasowanie biletu, ustępowanie miejsca osobom starszym i chorym).</p> <p>Bezpieczeństwo na placu zabaw: zabawy bezpieczne i niebezpieczne, przedmioty zagrażające życiu i zdrowiu, zasady korzystania z urządzeń zabawowych (huśtawka, karuzela, zjeżdżalnia).</p>		<p>3) zna zagrożenia płynące ze świata ludzi, roślin oraz zwierząt i unika ich;</p> <p>4) wie, że nie może samodzielnie zażywać lekarstw i stosować środków chemicznych (np. środków czystości);</p> <p>5) próbuje samodzielnie i bezpiecznie organizować sobie czas wolny w przedszkolu i w domu; ma rozeznanie, gdzie można się bezpiecznie bawić, a gdzie nie.</p> <p>Rozszerzony zakres wiadomości i umiejętności dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> – pamięta ważne numery alarmowe (997, 998, 999, 112) i potrafi je wybrać na telefonie komórkowym lub stacjonarnym; – rozpoznaje rośliny trujące, wie dlaczego są niebezpieczne; – przestrzega zasad dotyczących kontaktów z osobami poznanymi w internecie; – rozumie potrzebę zachowania ostrożności na placu zabaw.
<p>VII. Wychowanie przez sztukę – dziecko widz i aktorem</p>	<p>Elementy dramy i zabawy w teatr: spontaniczna działalność zabawowa, inspirowanie zabaw tematycznych, gry i zabawy integracyjne, zabawy inscenizowane ukierunkowane opowiadaniem, utworami literackimi, baśniami, legendami, wierszami; techniki dramowe (elementy pantomimy, tworzenie pomników, stop-klatka, film, etiudy dramowe, wywiady, rozmowy, swobodna improwizacja); oglądanie i przedstawianie różnych form teatru, zabawy w teatr (teatr lalek, kukielkowy, wycinanek, chiński teatr cieni, żywy teatr); budowanie sytuacji z poznanej bajki, budowanie poszczególnych scen spektaklu konkretnymi dziećmi, obsadzonymi w poszczególnych rolach; tworzenie scenografii (kostiumy, dekoracja i rekwizyty), symbole scenograficzne (twórcze wykorzystanie różnorodnych materiałów: elementy wycięte z kartonu, kubiki – sześciany lekkiej konstrukcji, kawałki materiału, drewniane skrzynki, wieszaki ubraniowe, parasole, drabinki, wykorzystanie uniwersalnych przedmiotów, które pełnią różne funkcje (kostiumy, maski, czapeczki, opaski, naszywki-symbole na bawełniane koszulki);</p>	<p>twórcze zdolności słowno-językowe, cielesno-kinestetyczne, interpersonalne, intrapersonalne</p>	<p>1) wie, jak należy się zachować na uroczystościach, np. na koncercie, festynie, przedstawieniu, w teatrze, w kinie;</p> <p>2) odgrywa role w zabawach parateatralnych, posługując się mową, mimiką, gestem i ruchem; umie posługiwać się rekwizytami (np. maską).</p> <p>Rozszerzony zakres wiadomości i umiejętności dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> – samodzielnie wykonuje pacynkę lub kukielkę; – dostrzega i podejmuje próby kontrolowania swojego ciała i emocji podczas występów publicznych; – stara się mówić głośno i wyraziście.

	<p>dobór wraz z dziećmi muzyki do zabaw w teatr, wykorzystanie instrumentów i tworzenie przez dzieci naturalnej muzyki (dzwonki, kołatka, bębenek); ćwiczenia emisji głosu, ekspresja języka, głośne i wyraźne mówienie, sztuka autoprezentacji, praca nad oddechem;</p> <p>Percepcja sztuki: udział dzieci w różnych rodzajach przedstawień, koncertach muzycznych, wyjścia do kina, teatru (muzycznego, lalki i aktora itp.); filharmonii, rozmowy inspirowane sztuką, wspólne organizowanie uroczystości przedszkolnych dla młodszych dzieci i rodziców.</p>		
<p>VIII. Wychowanie przez sztukę – muzyka i śpiew, pląsy i taniec</p>	<p>Śpiew: śpiewanie piosenek z repertuaru dziecięcego, ludowego, regionalnego, współczesnych popularnych piosenek (według zainteresowań dzieci), ćwiczenia intonacyjne z wykorzystaniem zabaw, powtarzanie głosem sygnałów i odgłosów zwierząt (<i>Wiejskie podwórko, W lesie, Kukulka, Na łące</i>).</p> <p>Ruch przy muzyce: swobodne wypowiedzi ruchowe dzieci inspirowane piosenką, bajką, opowiadaniem, akompaniamentem, podporządkowywanie ruchów rytmowi muzyki; <i>zabawy ruchowe ze śpiewem</i> (ilustracyjne i inscenizowane, rytmiczne, taneczne); <i>zabawy ruchowe przy akompaniamencie instrumentu</i> (reagowanie ruchem na zmiany zachodzące w rytmie, dynamice, artykulacji, barwie): zabawy z zakresu techniki ruchu (porządkowe, orientujące w przestrzeni, naprężające i rozluźniające, wzmacniające różne grupy mięśni, korektywne), zabawy uwalniające na różne elementy muzyki (tempo i jego zmiany, czas wybrzmiewania dźwięków i trwanie pauzy, rytm, dynamika i metrum, wysokość i barwa dźwięków, artykulacja, budowa formalna), opowieści ruchowe, tańce.</p> <p>Instrumenty: historia instrumentów muzycznych (pierwsze instrumenty muzyczne: muszle, rogi, naczynia gliniane, suche owoce wypełnione nasionami), osvajanie z barwą i budową instrumentów perkusyjnych: grzechotka, kołatka, bębenek, tamburyn, trójkąt, talerze, ksylofon, metalofon, drewnianka, tarka, dzwonki; rodzaje instrumentów muzycznych, gra na instrumentach w małych grupach i indywidualnie podczas ćwiczeń słuchowych, rytmicznych i ruchowych, w powiązaniu z piosenką, w zadaniach twórczych; gra na instrumentach niekonwencjonalnych, wykonanych przez dzieci: metalowe pudełka napełnione: grochem, kamykami, piaskiem, naczynia szklane z różną ilością wody.</p>	<p>twórcze wizualno-przestrzenne, muzyczne słowno-językowe, cielesno-kinestetyczne, interpersonalne, intrapersonalne</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe; chętnie uczestniczy w zbiorowym śpiewie, w tańcach i muzykowaniu; 2) dostrzega zmiany dynamiki, tempa i wysokości dźwięku utworu muzycznego, wyraża je, pląsając lub tańcząc; 3) tworzy muzykę, korzystając z instrumentów perkusyjnych (oraz innych przedmiotów), a także improwizuje ją ruchem; 4) w skupieniu słucha muzyki, w tym także muzyki poważnej. <p>Rozszerzony zakres wiadomości i umiejętności dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> – potrafi samodzielnie, według własnego pomysłu wykonać instrument muzyczny; – za pośrednictwem dźwięków potrafi wyrazić swoje emocje; – tworzy i reaguje na symbole muzyczne.

	<p>Aktywne słuchanie muzyki: ćwiczenia w spostrzeganiu i odróżnianiu zjawisk akustycznych w przyrodzie i otoczeniu, dźwięków instrumentów o określonej i nieokreślonej wysokości brzmienia; określanie słuchowe: kierunku dźwięku, odległości dźwięku, liczby dźwięków, gęstości dźwięków pochodzących z takich samych instrumentów o różnej liczbie (np. z jednego lub dwóch trójkątów); słuchanie utworów instrumentalnych i wokalnych; uczestnictwo w koncertach.</p> <p>Inwencja twórcza dziecka: improwizacje wokalne, słowne, ruchowe, instrumentalne, ćwiczenia i zabawy rozwijające pamięć muzyczną, tworzenie symboli muzycznych i ich odczytywanie.</p>		
<p>IX. Wychowanie przez sztukę – różne formy plastyczne</p>	<p>Poznanie zabytków kultury polskiej: budowle sakralne, klasztory, świątynie, zamki, pałace, twierdze, muzea, uniwersytety, architektura pałacowa, rezydencje magnackie występujące w regionie, wytwory sztuki ludowej, tradycje i obrzędy ludowe, stroje regionalne.</p> <p>Elementy malarstwa, rzeźby, architektury: pojęcia i atrybuty związane ze sztuką malarską, rzeźbą i architekturą, twórczość i dzieła Jana Matejki, Stanisława Wyspiańskiego, Józefa Chełmońskiego, Olgi Bozańskiej (według zainteresowań dzieci), współcześni malarze polscy; inni wielcy malarze (Vincent van Gogh, Pablo Picasso, Leonardo da Vinci itp.); galerie, wernisaże, albumy.</p> <p>Różnorodność barw: barwy w przyrodzie w różnych porach roku i porach dnia; barwy podstawowe i pochodne, ciepłe i zimne, porównywanie barw, łączenie barw i rozróżnianie stopnia ich nasycenia.</p> <p>Techniki plastyczne: <i>rysunkowo-graficzne:</i> rysowanie kredkami ołówkowymi i świecowymi, pastelami, tuszem, ołówkiem, kredą, węglem, świecą, patykiem na ziemi, mazakami); <i>malarskie:</i> farbami temperowymi, plakatowymi, akwarelowymi, pastą do zębów, klejem polimerowym, kredą nasączoną wodą z cukrem; <i>przestrzenne:</i> <i>decoupage</i> (ozdabianie przedmiotów techniką serwetkową), origami z kółek i kwadratów, odlewy gipsowe, lepienie (z gliny, plasteliny, modeliny, masy solnej, masy papierowej), budowanie z klocków i materiałów przyrodniczych (śnieg, piach); <i>plaskie:</i> wycinanka (z kolorowego papieru, z materiałów tekstylnych), wyklejanka (z kulek papierowych, z plasteliny, z materiałów przyrodniczych), wydzieranka (z kolorowego papieru, z gazet), collage; badanie sposobów tworzenia dzieł plastycznych.</p> <p>Projektowanie pomieszczeń: tworzenie makiet wnętrz, wykorzystywanie surowców wtórnych i materiału przyrodniczego.</p>	<p>wizualno-przestrzenne, cielesno-kinestetyczne</p>	<p>1) przejawia, w miarę swoich możliwości, zainteresowanie wybranymi zabytkami i dziełami sztuki oraz tradycjami i obrzędami ludowymi ze swojego regionu;</p> <p>2) umie wypowiadać się w różnych technikach plastycznych i przy użyciu elementarnych środków wyrazu (takich jak kształt i barwa) w postaci prostych kompozycji i form konstrukcyjnych;</p> <p>3) wykazuje zainteresowanie malarstwem, rzeźbą i architekturą (także architekturą zieleni i architekturą wnętrz).</p> <p>Rozszerzony zakres wiadomości i umiejętności dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> – za pośrednictwem barw odtwarza swoje emocje; – zna najważniejsze zabytki architektury polskiej i światowej, tzw. cuda świata; – podejmuje próby samodzielnego zaprojektowania swojego pokoju lub placu zabaw; – zna podstawowe pojęcia związane ze sztuką.

<p>X. Wspomaganie rozwoju umysłowego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych</p>	<p>Działalność konstrukcyjna: projektowanie, planowanie i konsekwentne realizowanie budowli i innych prac konstruowanych z materiałów przyrodniczych, tektury, kartonów, materiału sypkiego (piasek, glina) za pomocą różnych technik, konstruowanie z różnych materiałów przemysłowych oraz tworzyw naturalnych; zabawy badawcze i proste eksperymenty (światło, dźwięki, energia itp.).</p> <p>Przedmioty życia codziennego i narzędzia: bezpieczne używanie przedmiotów życia codziennego i prostych narzędzi konstrukcyjnych (młotek, gwoździe, obcęgi, imadło) i prostych materiałów (papier ścierny, pędzel, farba).</p> <p>Technika w otoczeniu dziecka: ważne dla życia odkrycia i wynalazki, obsługa telefonu stacjonarnego i komórkowego, aparatu fotograficznego, CD, DVD, komputera na miarę dziecięcych potrzeb i potrzeb życia codziennego rodziny, przewidywanie skutków niewłaściwego używania urządzeń, bezpieczeństwo podczas korzystania z urządzeń technicznych.</p>	<p>wizualno-przestrzenne, cieleśnie-kinestetyczne, interpersonalne</p>	<p>1) wznosi konstrukcje z klocków i tworzy kompozycje z różnorodnych materiałów (np. przyrodniczych), ma poczucie sprawstwa („potrafię to zrobić”) i odczuwa radość z wykonanej pracy;</p> <p>2) używa właściwie prostych narzędzi podczas majsterkowania;</p> <p>3) interesuje się urządzeniami technicznymi (np. używanymi w gospodarstwie domowym), próbuje rozumieć, jak one działają, i zachowuje ostrożność przy korzystaniu z nich.</p> <p>Rozszerzony zakres wiadomości i umiejętności dziecka:</p> <p>– dziecko umie posługiwać się bezpiecznie przedmiotami i urządzeniami życia codziennego, w tym: telefonem, CD, DVD, komputerem (obsługa, wyszukiwarka internetowa, zapis prostych danych, korespondencja internetowa).</p>
<p>XI. Pomaganie dzieciom w rozumieniu istoty zjawisk atmosferycznych i w unikaniu zagrożeń</p>	<p>Pogoda i jej elementy: temperatura powietrza, wiatr (prędkość i kierunek), zachmurzenie, nasłonecznienie, rodzaje opadów atmosferycznych (deszcz, grad, śnieg, mżawka, krupa śnieżna), symbole do oznaczania pogody, mapa pogody, prognoza pogody, kalendarz pogody, przyrządy pomiarowe (rodzaje termometrów, wiatromierz, deszczomierz).</p> <p>Zjawiska atmosferyczne: burza, trąba powietrzna, tęcza, śnieżycy, zamieć, szadź, mgła, krążenie wody w przyrodzie, zamarzanie wody i topnienie lodu; zasady bezpiecznego zachowania się podczas niekorzystnych warunków pogodowych, wpływ pogody na zachowania roślin i zwierząt, przysłowia o pogodzie (np. <i>Gdy jaskółka lot swój zniża – deszcz się zbliża; Kiedy słońce zbyt dopieka, to już burza niedaleka; Gdy tulipan płatki chowa, ulewa gotowa</i>).</p>	<p>logiczno-matematyczne, przyrodnicze</p>	<p>1) rozpoznaje i nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla poszczególnych pór roku; podejmuje rozsądne decyzje i nie naraża się na niebezpieczeństwo wynikające z pogody, np. nie stoi pod drzewem w czasie burzy, nie zdejmuje czapki w mroźną pogodę;</p> <p>2) wie, o czym mówi osoba zapowiadająca pogodę w radiu i w telewizji, np. że będzie padał deszcz, śnieg, wiał wiatr; stosuje się do podawanych informacji w miarę swoich możliwości.</p>

			<p>Rozszerzony zakres wiadomości i umiejętności dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> – prowadzi kalendarz pogody; – potrafi zmierzyć temperaturę powietrza i temperaturę wody; – posługuje się symbolami do oznaczania pogody; – przewiduje pogodę.
<p>XII. Wychowanie dla poszanowania roślin i zwierząt</p>	<p>Ekosystemy w mojej okolicy: park, las, pole, łąka, sad, jezioro, rzeka, ogród warzywny; przyroda ożywiona (rośliny, zwierzęta) i nieożywiona (skały, minerały, gleba, woda, powietrze); ssaki, ptaki, ryby, gady, owady; związki i zależności zachodzące w przyrodzie; przyroda w różnych porach roku; wędrówki ptaków (ptaki przylatujące, odlatujące i osiadłe); zwierzęta hodowane przez człowieka i dziko żyjące; zwierzęta i rośliny występujące w innych krajach; zwierzęta żyjące w schroniskach; proste doświadczenia i eksperymenty wykazujące zależności pomiędzy wzrostem rośliny a rodzajem gleby, wilgotnością, temperaturą i światłem; zapachy, smaki i barwy występujące w przyrodzie; zachowania i postawy wobec roślin i zwierząt, dostrzeganie piękna przyrody.</p> <p>Biomy na kuli ziemskiej: pustynie lodowe i gorące, pustynie świata (Sahara, Arabska); tundra, tajga, stepy, sawanna; warunki i życia w poszczególnych środowiskach.</p> <p>Elementy ekologii: rośliny i zwierzęta chronione; parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, pomniki przyrody; przesady i animozje związane z niektórymi zwierzętami (ropucha, pająk, dżdżownica); gromadzenie doświadczeń związanych z ochroną środowiska (oszczędzanie papieru, wody i prądu, segregacja śmieci, dokarmianie zwierząt zimą, sadzenie drzewek, udział w akcji sprzątania świata, obserwacja mrowiska w lesie); zasoby przyrody (odnawialne: woda, gleba, słońce, wiatr, biomasa; nieodnawialne: węgiel kamienny i brunatny, ropa naftowa, gaz ziemny, łupki bitumiczne); naturalne źródła energii: energia słoneczna, biomasa, energia morza, energia wiatru), ekologiczne sposoby ogrzewania mieszkań; niebezpieczeństwa związane z pożarami, huraganami, suszą i powodzią.</p>	<p>przyrodnicze</p>	<p>1) wymienia rośliny i zwierzęta żyjące w różnych środowiskach przyrodniczych, np. na polu, na łące, w lesie;</p> <p>2) wie, jakie warunki są potrzebne do rozwoju zwierząt (przestrzeń życiowa, bezpieczeństwo, pokarm) i wzrostu roślin (światło, temperatura, wilgotność);</p> <p>3) potrafi wymienić zmiany zachodzące w życiu roślin i zwierząt w kolejnych porach roku; wie, w jaki sposób człowiek może je chronić i pomóc im, np. przetrwać zimą.</p> <p>Rozszerzony zakres wiadomości i umiejętności dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> – opiekuje się wybraną rośliną w sali przedszkolnej lub ogrodzie przedszkolnym; – rozpoznaje i nazywa rośliny i zwierzęta chronione; – rozpoznaje i nazywa wybrane ekosystemy i biomy; – posługuje się przyrządami badawczymi (lupą, lornetką, dyktafonem).

<p>XIII. Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną</p>	<p>Klasyfikowanie zbiorów przedmiotów: zbiory obiektów konkretnych (owoców, warzyw, zabawek, kwiatów) i abstrakcyjnych (figury geometryczne) na podstawie 1, 2, 3, 4 cech jakościowych (wielkość, kolor, kształt, przeznaczenie); porównywanie liczebności tworzonych zbiorów, szacowanie (na oko) i za pomocą określeń: dużo – mało, równo, mniej, więcej, więcej o 1, mniej o 1, badanie liczebności przez przeliczanie, ustawianie w pary, porównywanie liczebności zbiorów przez łączenie w pary (zbiory równoliczne, nierówno liczne), posługiwanie się słowem nie, jako przeczeniem, np. nie jest duży, nie jest okrągły; odwzorowywanie zbiorów za pomocą liczmanów lub znaków graficznych, porządkowanie elementów według wzrastającej lub malejącej liczebności; działania na zbiorach: określanie zawierania się zbioru w zbiorze, czy dane elementy mogą być w tym zbiorze (kwiaty–tulipany), podział zbioru na podzbiory według różnych własności jakościowych, określanie części wspólnej zbioru, zbiór w znaczeniu ogólniejszym: owoce meble, zabawki.</p> <p>Liczenie: posługiwanie się liczebnikami głównymi 1–10, posługiwanie się liczebnikami porządkowymi: pierwszy, drugi, trzeci, czwarty... dziesiąty, dodawanie i odejmowanie liczb naturalnych w zakresie 10 na konkretach, a w pamięci w zakresie +,– 1, 2 elementy, oparte na podziale zbioru na podzbiory i ponownym ich łączeniu; czytanie cyfr oznaczających liczby: 0, 1, 2, 3, 4, 5 ,6, 7, 8, 9, 10 i znaków +, –, =, <, >, – tworzenie zapisów do praktycznych czynności; zabawy polegające na doskonaleniu umiejętności przeliczania: manipulacje typu dodać, odjąć, przeliczanie i pokazywanie liczebności na palcach, doliczanie i odliczanie, liczenie obiektów znikających z pola widzenia, liczenie w nieograniczonym zakresie, manipulacje pozwalające zrozumieć liczenie dwójkami, piątkami i dziesiątkami (wykorzystanie centymetra, kostek, domina, klamerek); działania na liczbach w kolorach.</p> <p>Mierzenie obiektów: stopa za stopą, krokami, łokciem, sznurkiem, patykiem, miarką krawiecką, stolarską; narzędzia miernicze: linijka, ekierka, prędkościomierz.</p> <p>Rytm i pojęcia czasowe: badanie i układanie układów rytmicznych, ustalanie prawidłowości i kontynuowanie ich, przekładanie rytmu z jednej reprezentacji na inną (wzrokowa, słuchowa, ruchowa), dostrzeganie rytmów w utworach wierszowanych.</p>	<p>logiczno-matematyczne</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) liczy objekty i rozróżnia błędne liczenie od poprawnego; 2) wyznacza wynik dodawania i odejmowania, pomagając sobie liczeniem na palcach lub na innych zbiorach zastępczych; 3) ustala równoliczność dwóch zbiorów, a także posługuje się liczebnikami porządkowymi; 5) wie, na czym polega pomiar długości, i zna proste sposoby mierzenia: krokami, stopa za stopą; 6) zna stałe następstwo dni i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesiące w roku. <p>Rozszerzony zakres wiadomości i umiejętności dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> – liczy i dokonuje operacji matematycznych w zakresie przekraczającym 10; – sprawnie wykonuje działania na zbiorach; – umie czytać i tworzyć zapis za pomocą grafu; – zna pojęcia związane z wagą, czasem, objętością; – rozpoznaje i nazywa bryły geometryczne.
---	--	-------------------------------------	--

	<p>Różnicowanie zmian zachodzących w czasie: dzień, noc, doba, dni tygodnia, pory roku, miesiące, lata, posługiwanie się pojęciami: poprzedni, następny, pomiędzy, za, przed; posługiwanie się nazwami związanymi z czasem w różnych relacjach i z dowolnego miejsca (np. tydzień liczony od czwartku, rok od lipca); mierzenie czasu przy pomocy zegara, klepsydry, sekundnika.</p> <p>Wielozmysłowe i czynnościowe poznawanie figur płaskich (koło, trójkąt, kwadrat, prostokąt, wielokąt, elipsa) i brył (walec, stożek, graniastosłupy, ostrosłup, sześcian, prostopadłościan).</p> <p>Rozwiązywanie prostych zadań matematycznych wraz z arytmetycznym zapisem działań.</p> <p>Gry matematyczne: granie i tworzenie.</p> <p>Ważenie obiektów, mierzenie objętości płynów.</p>		
<p>XIV. Kształtowanie gotowości do nauki czytania i pisania</p>	<p>Orientacja w kierunkach przestrzennych: <i>poznanie schematu własnego ciała</i>, według poczucia to jestem ja, tak wyglądam, doświadczanie własnych ruchów i orientacja czuciowa (odczuwanie i nazywanie poszczególnych części twarzy i ciała), werbalizowanie czynności wykonywanych przez dzieci;</p> <p><i>poznanie przestrzeni:</i> według kierunku pionowego (w górze, na dole, na, nad, pod, wysoko, nisko, wyżej, niżej, naprzeciw), poziomego (w przód, do przodu, w tył, do tyłu, obok), w prawo, w lewo (według położenia swego serca); określanie tego, co znajduje się w zasięgu ręki, i tego, co znajduje się w obszarze wzroku, zdolność do różnicowania i określania kierunków oraz położenia przedmiotów w stosunku do drugiej osoby (przeniesienie swego schematu ciała na drugą osobę), ustalanie położenia jednych obiektów względem drugich, a także wyznaczanie kierunku od, do wybranego przedmiotu;</p> <p>Sprawności percepcyjno-motoryczne: gry, zabawy i ćwiczenia równowagi (chodzenie po wyznaczonej linii, odwróconej ławeczce), ćwiczenia kształtujące tułów, skłony w bok i skręty, chody na wprost połączone ze skrętami w lewo i w prawo, chody kombinowane, chodzenie w ślimaka, zataczanie coraz większych kręgów i odwrotnie, bieg slalomem, z omijaniem rozstawionych chorągiewek, chodzenie w ósemkę, chodzenie tyłem po prostych i zygzakach; zabawy ruchowe z toceniem, rzucaniem i chwytaniem różnych rozmiarów piłek; rzucanie do celu, rzucanie i chwytanie jedną ręką, próby łączenia rzutów i chwytów w ruchu, w chodzie, w biegu, toczenie piłek i obręczy z biegiem, chwytaki prawą i lewą ręką w ruchu i biegu, odbijanie piłki w chodzie po prostej i podczas</p>	<p>wizualno-przestrzenne, słowno-językowe, cielesno-kinestetyczne, interpersonalne</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) rozróżnia stronę lewą i prawą, określa kierunki i ustala położenie obiektów w stosunku do własnej osoby, a także w odniesieniu do innych obiektów; 2) potrafi określić kierunki oraz miejsca na kartce papieru, rozumie polecenia typu: narysuj kółko w lewym górnym rogu kartki, narysuj szlaczek, zaczynając od lewej strony kartki; 3) potrafi uważnie patrzeć (organizuje pole spostrzeżeniowe), aby rozpoznać i zapamiętać to, co jest przedstawione na obrazkach; 4) dysponuje sprawnością rąk oraz koordynacją wzrokowo-ruchową potrzebną do rysowania, wycinania i nauki pisania; 5) interesuje się czytaniem i pisaniem; jest gotowe do nauki czytania i pisania; 6) słucha np. opowiadań, baśni i rozmawia o nich; interesuje się książkami; 7) układa krótkie zdania, dzieli zdania na wyrazy, dzieli wyrazy na sylaby; wyodrębnia głoski w słowach o prostej budowie fonetycznej;

	<p>obracania, wykonywanie dodatkowych zadań ruchowych z np. klaskaniem, wykonywanie młynka rękami, przrzucanie piłki z ręki do ręki, podrzucanie raz prawą, raz lewą ręką, próby żonglowania, podbijanie balonu raz lewą, raz prawą ręką, wypuszczanie piłeczki tenisowej i łapanie jej, zanim spadnie.</p> <p>Pamięć ruchowa i koordynacja sensoryczno-motoryczna: zagadki ruchowe: rysowanie dłonią (prawą i lewą) oraz palcami znanych schematów (np. piłka, balon, domek, krzesło), wierszyki do rysowania; ćwiczenia oburęczne, usprawnianie obu rąk jednocześnie, np. rysowanie torów kolejowych, dwóch ślimaków o zwiększających się kregach (skręty nadgarstków wprowadzające w ruch dłonie w pozycji pionowej); odtwarzanie treści opowiadań ruchowych według fabuły i wspak; nauka układów taneczno-ruchowych do muzyki.</p> <p>Sprawności percepcyjno-motoryczne z wykorzystaniem materiału obrazkowego: zwracanie uwagi na drobne fragmenty ilustracji tematycznych, dostrzegania bardziej i mniej ważnych szczegółów na obrazkach i w otoczeniu dziecka, układanie obrazków z części, porównywanie obrazków różniących się małymi szczegółami, odszukiwanie w zbiorze takich samych obrazków i figur abstrakcyjnych; wyróżnianie składników w szeregu i ustalenie ich kolejności; wyodrębnianie pewnych elementów z całości i składanie ich w całość; różnicowanie przedmiotów za zasadzie cech wspólnych i różniących, kierowanie spostrzeżeniami dzieci w pracy z obrazkiem i historyjką obrazkową, pracą z książką (patrz III).</p> <p>Sprawność manualna: rysowanie kredkami, świecą, patykiem, palcami, kalkowaniem; malowanie pędzlem, palcami, całą dłonią, watą, patykami; wycinanie, lepienie; zagadki rysunkowe, łączenie punktów, szlaczki i ornamenty, dekorowanie, rysowanie i tworzenie mandali, wydzieranie, stemplowanie, wyszywanie; układanie elementów mozaiki, przybijanki, układanie wzorów z giętkiego tworzywa, tangram, konstruowanie, majstrowanie z tworzywa przyrodniczego.</p> <p>Słuch fizjologiczny i fonematyczny: różnicowanie dźwięków otoczenia, zabawy słuchowe, typu: <i>W chowanego, Skąd dochodzi głos</i>; stwierdzenie, że wyraz składa się z głosek (np. oookkkooo), wyodrębnianie głosek na początku, na końcu, w środku wyrazów, poszukiwanie i wyodrębnianie w izolacji głosek w środku wyrazu, wyodrębnianie wszystkich głosek w wyrazie i próby scalania ich, liczenie głosek w wyrazie i budowa symboliczna obrazu wyrazu tzw. schematu; zabawy rozwijające świadomość fonologiczną (różnicowanie, np. Tomek – domek, otło – odło; analiza i synteza sylab, pa-ra-sol-ka); rozpoznawanie rymów (np. kot – pas – płot); dostrzeganie podobieństw między różnymi słowami</p>		<p>8) rozumie sens informacji podanych w formie uproszczonych rysunków oraz często stosowanych oznaczeń i symboli, np. w przedszkolu, na ulicy, na dworcu.</p> <p>Rozszerzony zakres wiadomości i umiejętności dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ma dobrze rozwiniętą pamięć ruchową, zapamiętuje sekwencje taneczno-ruchowe i potrafi je odtworzyć od początku do końca i odwrotnie; – układa krótkie zdania, dzieli zdania na wyrazy, a wyrazy na sylaby i głoski; – zna litery, rozpoznaje i czyta proste wyrazy i teksty.
--	--	--	---

	<p>np. strach – strych, strumyk); analiza podobieństw (tort – kwiat – kort), wskazywanie wyrazu, który się nie rymuje; przestawianie i inne manipulacje na głoskach (np. – rok + s = sok, mak + ryba = rak).</p> <p>Symbole i czytanie: zabawy, gry i zadania kształtujące pojęcie symbolu graficznego, praca z klocek obrazkowymi, kartami typu Piotruś, umowne znaczki rozpoznawcze; symbole graficzne w zabawach terenowych, znaki drogowe, rozpoznawanie i rozumienie symboli np. informacyjnych lub ostrzegawczych, lista dyżurów, kalendarz pogody, rebusy rysunkowe, napisy w zabawach tematycznych; zapoznanie z literami wprowadzanymi według alternatywnych metod zabawowych (Metoda Ireny Majchrzak, Marty Bogdanowicz, czytanie globalne według metody Glenna Domana).</p>		
<p>XV. Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne</p>	<p>Wychowanie rodzinne: dom rodzinny, adres zamieszkania, różne pomieszczenia, ich przeznaczenie i sposób zachowania się w nich, struktura rodziny (rodzice, dzieci, rodzeństwo), data i miejsce urodzenia, babcia, dziadek, wnuczek, wnuczka, prababcia, pradziadek, krewni, ciocia, wujek, stryj, stryjenka, wiek członków rodziny, ich imiona i nazwiska, praca zawodowa członków rodziny, ulubione zajęcia, tradycje i uroczystości rodzinne (urodziny, imieniny, rocznica chrztu, pierwszej komunii świętej, bierzmowania, ślubu, śmierci), okazywanie szacunku dla chleba, wartości preferowane w rodzinie.</p> <p>Wychowanie obywatelskie i patriotyczne: sala tradycji w przedszkolu, kącik regionalny, patron przedszkola (portret patrona przedszkola, życiorys, ciekawostki i anegdota, dorobek twórczy, najważniejsze wydarzenia z jego życia, osiągnięcia), tradycje i zwyczaje kultywowane w przedszkolu, kronika przedszkola; nazwa miejscowości i jej pochodzenie, herb miejscowości i legenda z nim związana, historia miejscowości, miejsca pamięci narodowej, nazwy najbliższych miast i wsi, najpiękniejsze herby miast w regionie, najpiękniejsze miejsca w okolicy, święta lokalne, państwowe, narodowe, międzynarodowe i religijne, regionalna muzyka, instrumenty, pieśni, tańce, zwyczaje, kuchnia regionalna, sylwetki osób zasłużonych dla środowiska lokalnego i regionu; położenie Polski na mapie Europy – kraje sąsiednie; symbole narodowe: godło Polski, hymn i barwy narodowe, stolica Polski – Warszawa, najstarsze miasta Polski, sylwetki wielkich Polaków (np. Jana Pawła II, Fryderyka Chopina, Jana Matejki), najważniejsze zabytki i pamiątki kultury narodowej; zawody wykonywane dawniej i obecnie, mieszkańcy i ich zajęcia, instytucje i ważne osoby w mojej miejscowości, praca w różnych instytucjach.</p>	<p>słowno-językowe, interpersonalne, intrapersonalne</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) wymienia imiona i nazwiska osób bliskich, wie gdzie pracują, czym się zajmują; 2) zna nazwę miejscowości, w której mieszka, zna ważniejsze instytucje i orientuje się w rolach społecznych pełnionych przez ważne osoby, np. policjanta, strażaka; 3) wie jakiej jest narodowości, że mieszka w Polsce, a stolicą Polski jest Warszawa; 4) nazywa godło i flagę, zna polski hymn i wie, że Polska należy do Unii Europejskiej; 5) wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa. <p>Rozszerzony zakres wiadomości i umiejętności dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> – interesuje się historią swojej rodziny; – aktywnie uczestniczy w przygotowywaniu uroczystości rodzinnych; – przestrzega zasad i reguł przyjętych w rodzinie; – pokazuje na mapie Polski swoją miejscowość; – rozpoznaje herb swojej miejscowości i zna legendę z nim związaną;

	<p>Wychowanie wielokulturowe i międzykulturowe: Polska krajem wielu narodowości, wyznań i kultur (Białorusini, Ukraińcy, Niemcy, Żydzi, Romowie, Grecy, Tatarzy, Wietnamczycy, Litwini); państwa należące do Unii Europejskiej; jednorodność i odrębność kulturowa (<i>szukanie podobieństw, szanowanie różnic</i>); gry i zabawy dzieci różnych krajów, różnorodność potraw, ubiorów, sposobów spędzania wolnego czasu, sposobów porozumiewania się; promowanie idei pokoju i porozumienia między ludźmi, przeciwdziałanie wszelkim formom rasizmu, antysemityzmu, ksenofobii i innym postawom godzącym w godność człowieka; świadomość własnej tożsamości.</p>		<ul style="list-style-type: none"> – pamięta nazwiska wielkich Polaków; – jest otwarte na drugiego człowieka bez względu na płeć i przynależność kulturową.
<p>XVI. Elementy wychowania religijnego, filozofii i etyki²⁷</p>	<p>Religie świata: podstawowe dogmaty, atrybuty i symbole najważniejszych na świecie religii: chrześcijaństwa, judaizmu, hinduizmu, islamu, buddyzmu; elementy mitologii, kultury antycznej i starożytnej; obiekty kultu religijnego, rodzaje świątyń (katedra, kościół katolicki, kościół luterański, kościół kalwiński, cerkiew, synagoga, meczet), świętowanie uroczystości religijnych, poznawanie postaci świętych, szacunek dla kapłanów, praktyki religijne.</p>	<p>egzystencjalne, intrapersonalne</p>	<p>Rozszerzony zakres wiadomości i umiejętności dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wie, że istnieją na świecie różne religie i wyznania; – potrafi odróżnić podstawowe symbole właściwe różnym religiom i wyznaniom; – przejawia tolerancję dla odmiennych religii i wyznań.

²⁷ Dodatkowy obszar programowy.

Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania

Przedszkole skoncentrowane na jednostce, wspierające dziecko we wszystkich obszarach rozwojowych, opiera się na paradygmacie konstruktywizmu.

Do osiągnięcia zawartych w programie celów kształcenia i wychowania skupionych na rozwijaniu różnorodnych zdolności dziecka proponuje się specjalną organizację przestrzeni sali przedszkolnej, która powinna uwzględniać ośrodki (kąciki zainteresowań) służące do zabawy i uczenia się, wyposażone w liczne materiały i pomoce dydaktyczne zachęcające dzieci do podejmowania wielokierunkowej aktywności.

Tabela 1. Materiały i środki dydaktyczne niezbędne do rozwijania wielokierunkowych zdolności dziecka

Ośrodki zainteresowań	Rodzaje rozwijanych zdolności	Materiały i środki dydaktyczne
<p>Ośrodek zabawy</p> 	<p>wszystkie zdolności kierunkowe i zdolności twórcze</p>	<p><i>Kącik lalek:</i> kuchnia, komplet wypoczynkowy, stolik, kołyski, wózki, lalki, akcesoria kuchenne.</p> <p><i>Kącik samochodowy i ruchu drogowego:</i> samochody, pociągi, samoloty, drewniane znaki drogowe, plansze ulicy, garaże, książki o ruchu drogowym, gry planszowe, nagrania ulicy.</p> <p><i>Kącik kosmetyczny i fryzjerski:</i> toaletka, suszarki, lokówki, prostownice, szczotki, grzebienie, ozdoby do włosów, nożyce do strzyżenia włosów.</p> <p><i>Kącik sklepowy:</i> atrapy produktów spożywczych lub innych (w zależności od zainteresowań dzieci), monety i banknoty, etykiety.</p> <p><i>Kwiaciarnia:</i> różne gatunki sztucznych roślin doniczkowych i ciętych, wazony różnej wielkości i kształtu, wstążki do wiązania bukietów, książki z ilustracjami.</p>

Ośrodek biblioteczny

słowno-językowe,
intrapersonalne,
interpersonalne,
egzystencjalne,
przyrodnicze

Książki (o charakterze literackim, komiksowym, popularnonaukowym), encyklopedie, czasopisma, historyjki obrazkowe, ilustracje, litery magnetyczne, suwaki, rozsypanki literowo-sylabowo-wyrazowe, łamigłówki, krzyżówki, rebusy, zabawy planszowe, układanki tematyczne, mozaiki literowe, wyrazy i zdania do czytania globalnego, gry planszowe, kasety i płyty, magnetofon, dyktafon, mapy, kolorowy papier o różnej fakturze i wielkości, bindownica, zszywacze, folie, kalka, pieczątki, przybory do pisania, rysowania i kolorowania, karty pracy do pisania po śladzie, kalki do kalkowania, komputery z dostępem do Internetu, rzutnik pisma.

Ośrodek ekspresji ilustracyjno-wizualnej

wizualno-przestrzenne,
interpersonalne,
intrapersonalne,
muzyczne,
cielesno-kinestetyczne

Scena, kurtyna, parawany, mikrofon, stroje do przebierania się (kostiumy, peruki, lustra, dekoracje, rekwizyty, maski, czapeczki, kapelusze, sukienki, opaski, wianki, peleryny, chustki, bawełniane koszulki), marionetki, kukiełki, pacynki, marionetki, plastelina, kartony różnego formatu, kształtu i faktury, kalka techniczna, bibuła, krepina, gaza, papier kolorowy, wzorniki do odrysowywania, modelina, masa solna, zestawy do majsterkowania, domki dla lalek, przybory do rysowania i malowania (kredki ołówkowe, świecowe, ołówki, mazaki), stemple, druciki, skrzynia skarbów (pudełka, puszki, szpulki, sznurki, druty, nakrętki, skrawki materiału, torebki papierowe, wytłaczanki, opakowania po nabiałe), kamera wideo, komputer, rzutnik.

<p>Ośrodek naukowo-eksperymentalny i matematyczny</p> 	<p>logiczno-matematyczne, przyrodnicze, wizualno-przestrzenne, interpersonalne</p>	<p>Przedmioty do manipulowania, kalkulatory, klocki, kostki do gry, gry planszowe, kolorowe pionki, spinacze, guziki, klamerki do bielizny, bryły geometryczne, mozaika geometryczna, liczmany, cyfry, znaki matematyczne, patyczki, klocki Dinesa i liczby w kolorach, geoplany, gumki, miary metryczne, banknoty i monety; kompas, lupy, lornetki, mikroskop, pojemniki różnej wielkości, konewki, termometry (lekarSKI, zaokienny, pokojowy, meteorologiczny, laboratoryjny), wiatromierz, deszczomierz, stopery, hodowle i uprawy ziół, terrarium dla owadów, akwarium z rybami, akwarium dla żab i żółwi, eksponaty przyrodnicze, kamienie, minerały, przetwory, makieta układu słonecznego, kalendarz pogody, lupy, mikroskopy, zielniki, albumy, fotografie, komputery.</p>
<p>Ośrodek muzyczny</p> 	<p>muzyczne, cielesno-kinestetyczne, intrapersonalne, interpersonalne</p>	<p>Instrumenty perkusyjne, grzechotki, brzęka-dełka zrobione z plastikowych i metalowych puszek, sitek, kapsli drewnianych patyków, inne niekonwencjonalne instrumenty muzyczne (puszki z grochem, kaszą, pudełka z kasztanami, grzebienie), sprzęt do nagrywania i odtwarzania muzyki, dyktafon, słuchawki, komputer z kartą muzyczną, ilustracje, płyty CD i kasy z muzyką poważną, rozrywkową, z instruktażem, odgłosami różnych środowisk, ilustracje instrumentów muzycznych i ich nazwy, pianino.</p>
<p>Ośrodek religijny</p> 	<p>intrapersonalne, interpersonalne, egzystencjalne</p>	<p>Ilustracje różnych świętyń, Biblie dla dzieci z obrazkami, filmy o tematyce religijnej, kasy z pieśniami religijnymi, świece, figurki świętych, atrybuty świąt religijnych.</p>

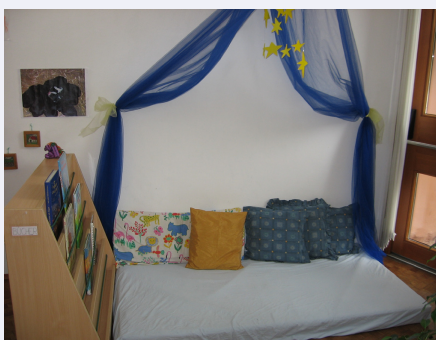
Ośrodek budowniczo-malarski

wizualno-przestrzenne, logiczno-matematyczne, cielesno-kinestetyczne, interpersonalne intrapersonalnych

Klocki różnej wielkości, kształtu i koloru, pudełka, papiery do rysowania i malowania, brystol, karton, gazety, kartony, plastelina, modelina, ciastolina, kleje, żele, glina, gips, pędzle różnej wielkości, pojemniki na wodę, materiał przyrodniczy do konstruowania, wałki do malowania, farby, palety, sztalugi, kredki, kreda kolorowa, węgiel rysunkowy, flamastry, zakresłaczki, pojemniki plastikowe, butelki po napojach, pojemniki po nabiałach, wytłaczanki, opakowania po żarówkach, wkręty różnej długości, narzędzia do majsterkowania, zestawy montażowe ze schematami, taśmy klejące.

Ośrodek odpoczynku, marzeń i relaksacji

egzystencjalne, intrapersonalne, cielesno-kinestetyczne

Namiot, zabawki – przytulanki, książki, kanapa, hamak, fotel bujany, poduchy, piłki do siedzenia, karimaty, małe poduszeczki (każde dziecko ma swoją), dyski do siedzenia, piłki terapeutyczne, płytoteka z muzyką relaksacyjną.

Do realizacji treści programowych zaleca się metody wynikające z koncepcji wielostronnego kształcenia Wincentego Okonia²⁸, która przewiduje cztery strategie nauczania uczenia się:

1. **Asocjacyjna (A)** – nastawiona na przyswajanie przez dzieci gotowej wiedzy. Wymaga stosowania podająco-ilustracyjnych metod nauczania, takich jak: gromadzenie przez dzieci środków dydaktycznych, przeprowadzanie wywiadów, zapamiętywania wiadomości podawanych przez nauczyciela;
2. **Badawcza (P)** – polega na samodzielnym zdobywaniu przez dzieci wiedzy na drodze rozwiązywania problemów, szukania odpowiedzi na pytania problemowe, rozwiązywania zadań różnymi sposobami, samodzielnego podejmowania decyzji, oceniania i wartościowania zachowań, wytworów pracy, obserwowania;
3. **Ekspozycyjna (E)** – zmierza do wyzwalań i pobudzania przeżyć dzieci poprzez ekspozycję na różnorodnych utworów muzycznych, plastycznych i różnych dzieł sztuki, jak też wykorzystywanie metod ekspresji: słownej, muzycznej, ruchowej, technicznej, dramowej;
4. **Operacyjna (O)** – oparta na różnych działaniach dzieci, wymagająca stosowania metod praktycznych. Mogą to być różnego typu doświadczenia i eksperymenty, zajęcia praktyczne, wytwórcze, ekspresyjne, gospodarcze, społecznie użyteczne.

W grupie metod asymilacji wiedzy znajdują się:

pogadanka – jest to rozmowa ukierunkowana nauczyciela z dziećmi polegająca na tym, że nauczyciel zadając pytania, równocześnie przewiduje odpowiedzi dzieci;

praca z książką – polega na omawianiu ilustracji w niej zawartych oraz wykorzystaniu tekstu literackiego. W starszych grupach nauczyciel może wykorzystywać encyklopedie, słowniki, czasopisma, atlasy geograficzne, mapy. Dzieci w wieku przedszkolnym wykazują szczególne zainteresowanie książką i potrzebę kontaktu z nią.

W grupie metod samodzielnego dochodzenia do wiedzy wyróżnia się:

- *metody sytuacyjne* – polegające na wprowadzaniu dzieci w konkretną sytuację. Zadaniem dzieci jest zrozumieć tę sytuację i podjąć konkretne działania związane z jej rozwiązaniem. Ważne jest przewidywanie skutków podejmowanych decyzji i zdawanie sobie sprawy z odpowiedzialności z podejmowanych decyzji i dokonywanych wyborów. Metody sytuacyjne stosuje się z dziećmi 5 – 6-letnimi;
- *burzę mózgow* – nazywaną giełdą pomysłów, polegającą na zespołowym rozwiązywaniu problemu lub zadania. Należy dążyć do tego, aby zespół wynalazł jak najwięcej nowych, często zaskakujących pomysłów. Każdy pomysł jest dobry, ale zespół wybiera najlepszy, zgodnie z którym rozwiązuje się problem. Burzę mózgow stosujemy w pracy z dziećmi 5 – 6-letnimi;
- *gry dydaktyczne* – charakteryzują się tym, że występuje w nich element zabawowy, zadanie dydaktyczne i reguły gry. Są one wykorzystywane szczególnie wtedy, gdy nauczyciel zamierza doprowadzić dzieci do twórczego opanowania wiadomości, przyzwyczajenia i nawyków. Wśród gier dydaktycznych wyróżnia się gry: słowne, obrazkowe, dydaktyczno-ruchowe, komputerowe, z użyciem rzeczywistych przedmiotów. Mogą one być wykorzystywane we wszystkich grupach wiekowych z uwzględnieniem możliwości rozwojowych dziecka. Gry dydaktyczne służą procesowi poznania, a także spełniają cele wychowawcze. Uczą poszanowania reguł, współzawodnictwa, sprzyjają uspołecznieniu dziecka, przyzwyczajają zarówno do wygrywania jak i do przegrywania. Najwyższe walory dydaktyczne mają gry strategiczne. Wyróżnia się: gry w giełdę pomysłów – zespołowe poszukiwanie pomysłów rozwiązania jakiegoś zadania, np. jak pomysłowo zorganizować plac zabaw na osiedlu, do gry potrzebne są materiały które ułatwią rozwiązanie; gry sytuacyjne – wprowadza się dzieci w jakąś złożoną sytuację i mu-

²⁸ W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, PWN, Warszawa 1987, s. 347-348.

szą podjąć decyzję w sprawie jej rozwiązania, a następnie przewidzieć skutki tej decyzji; gry symulacyjne – uczestnikom zabawy przydziela się określone role do odtworzenia;

- *obserwację i pomiar* – które polegają na planowym i świadomym spostrzeganiu przedmiotów, zjawisk i procesów. Obserwacje mogą być przeprowadzane w pomieszczeniu lub naturalnym środowisku, podczas bliższych i dalszych wycieczek. Obserwacji niekiedy towarzyszy pomiar, czyli czynności wykonywane przez dzieci, pozwalające określić ilościową stronę obserwowanych przedmiotów, zjawisk, procesów. W przedszkolu tylko niektóre obserwacje mają charakter pomiaru, np. pomiar odległości krokami lub sznurkiem, pomiar temperatury powietrza, ilości nasion, siły wiatru.

Do metod waloryzacyjnych/eksponujących zaliczamy:

- *metody impresyjne* – sprowadzają się do organizowania uczestnictwa dzieci w sytuacjach, w których eksponowane są różne wartości (społeczne, moralne, estetyczne, naukowe) wywołujące przeżycia emocjonalne. Dzięki tym metodom dzieci zdobywają wiadomości o świecie, wyprowadzają wnioski praktyczne, które ułatwiają kształtowanie przekonań i postaw. Polegają one na wywoływaniu takich czynności jak: zdobywanie informacji o dziele, pełne skupienia uczestnictwo w odbiorze, stosowna forma aktywności, konfrontacja idei zawartej w dziele z zachowaniem się uczestników.
- *metody ekspresyjne* – polegają na wyrażaniu własnych przeżyć, uczuć w konkretnej działalności, a także w twórczości plastycznej, słownej, muzycznej, konstrukcyjnej. Na przykład chodzi tu o czynny udział dzieci w przedstawieniu przedszkolnym, o prezentację na wystawach określonych obiektów wykonanych samodzielnie przez dzieci, o tworzenie albumów, map, krajobrazów swojej miejscowości.

W grupie metod praktycznych znajdują się:

- *metoda ćwiczeń utrwalających* – ma na celu pobudzanie dzieci do powtarzania czynności wcześniej poznanych i doświadczonych, które mają doprowadzić do przyzwyczajenia i nawyków oraz ukształtowania różnorodnych umiejętności;
- *metoda ćwiczeń terenowych i technicznych*;
- *prace hodowlane* w przedszkolu i w domu;
- *prace społecznie użyteczne* na rzecz środowiska i przedszkola (porządkowanie terenu wokół budynku przedszkolnego);
- *udział dzieci w różnych akcjach* (sadzenie drzew na terenie przedszkola, dokarmianie zwierząt zimą) oraz uroczystościach;
- *metoda stawiania zadań* – ma na celu pobudzić aktywność psychoruchową dzieci. Zadania mogą polegać na organizowaniu sytuacji stawiających dzieci przed koniecznością samodzielnego poszukiwania rozwiązania problemu w działaniu.

Ponieważ w tej samej grupie wiekowej dzieci wykazują zróżnicowane umiejętności, potrzeby, zainteresowania i uzdolnienia, dlatego też konieczne jest respektowanie różnic indywidualnych między dziećmi. Jesteśmy zdania, podobnie jak Krystyna Chałas, iż podstawowym warunkiem budzenia zainteresowań jest stwarzanie sytuacji, które pociągają wychowanka swą problematycznością, oryginalnością, aktualnością, konfliktem, stąd potrzeba, by nauczyciel stwarzał dzieciom sytuacje problemowe – zadania poznawcze do rozwiązania, udzielał wskazówek i wzmacniał efekty pracy dzieci poprzez aprobatę. Takie możliwości daje metoda projektów, która w literaturze psychopedagogicznej (John A. Stevenson²⁹) jest ceniona ze względu swą skuteczność. Metoda projektów pozwala dzieciom na czynny udział w procesie nabywania nowej wiedzy, zwraca uwagę na podmiotowość dziecka, pozwala dziecku na samodzielne konstruowanie wiedzy i służy nabywaniu przez nie umiejętności w zakresie: czytania, pisanie słuchania,

²⁹ J. H. Helm, L. G. Katz, *Mali badacze metoda projektu w edukacji elementarnej*, Wydawnictwo CODN, Warszawa 2003, s. 23.

mówienia, twórczego myślenia, planowania i organizacji pracy, zbierania informacji, zadawania pytań, współpracy w grupie, rozwiązywania problemów, samodzielności, komunikowania się, oceniania i prezentacji własnej pracy.

Metoda projektów jest „sposobem wspierania aktywnego, zaangażowanego i celowego uczenia się oraz rozwoju intelektualnego dziecka”³⁰. Projekt odznacza się pogłębionym badaniem danego tematu o dużej wartości poznawczej. Punktem wyjścia dla projektu powinna być sytuacja problemowa, wzbudzająca zainteresowanie dzieci. Zaletą tej metody jest wiązanie działalności praktycznej z pracą umysłową. Poznawanie dokonuje się w wyniku badania otaczającej rzeczywistości. Realizacja projektu przebiega w trzech etapach: etap I – początek projektu, etap II – realizacja projektu, etap III – zakończenie projektu.

● **W pierwszym etapie** projektu następuje wybór tematu – pojawia się on w wyniku zainteresowań dzieci lub wynika z inicjatywy nauczyciela (czy jego programu pracy). W grupie małych dzieci większe szanse powodzenia ma projekt, którego temat nie jest abstrakcyjny, lecz konkretny, oparty na bezpośrednim doświadczeniu, z wykorzystaniem autentycznych obiektów, stwarzając małym badaczom okazję posłużenia się nimi. Projekty mają większe szanse dostarczyć dzieciom wiedzy i wzbogacić ich umiejętności, jeśli dotyczą tematów związanych z istotnymi uwarunkowaniami występującymi w ich środowisku.

Po wyborze tematu, nauczyciel przygotowuje własny plan działania w formie siatki wstępnej, dokonując jednocześnie oceny, czy temat jest zgodny z programem wychowania przedszkolnego. Siatka jest rodzajem graficznego przedstawienia powiązań pomiędzy propozycjami, czy pytaniami dzieci, które nauczyciel zapisuje (co dodatkowo wspomaga zainteresowanie dzieci czytaniem i pisanem). Dzieci wysuwają propozycje, nauczyciel zapisuje ich pomysły, pytania, kieruje aktywnością dzieci w celu ustalenia strategii umożliwiającej znalezienie odpowiedzi na postawione pytania. Na tym etapie występuje planowanie: jakie środki są potrzebne do znalezienia odpowiedzi na problemy badawcze, jakich ekspertów można zaprosić do współpracy, czy i jak włączyć rodziców do współpracy z grupą, w jaki sposób dzieci zaprezentują to, czego się nauczyły. Rozrysowanie siatki wstępnej pomaga nauczycielowi przewidzieć możliwe kierunki rozwoju tematu i przygotować się do ewentualnych pytań dzieci, zastanowić się nad sposobami zintegrowania i zastosowania wiedzy i umiejętności oraz przygotować potrzebne materiały, które wzbogacą zajęcia.

● **W drugim etapie** następuje wnikliwe zgłębienie tematu przez małych badaczy, próba znalezienia odpowiedzi na postawione pytania oraz formułowanie nowych, bardziej złożonych pytań. Wzbogacenie listy pytań ma na celu zachęcenie dzieci do głębszego przemyślenia tematu. W tej fazie projektu warto włączyć do współpracy rodziców, którzy mogą pomóc np. w gromadzeniu materiałów potrzebnych w realizacji tematu. W fazie realizacji projektu niezwykle istotne jest przygotowanie planu aktywności badawczej. W fazie realizacji projektu nauczyciel dokonuje starannej analizy miejsc, gdzie mogłyby się odbywać zajęcia w terenie.

Ważnym elementem jest staranna analiza miejsc zajęć terenowych pod kątem: bezpieczeństwa, aktywności badawczej dzieci, udziału ekspertów (pracowników), pomocy dydaktycznych. Dzieci na tym etapie projektu mają możliwość wykorzystania oraz dalszego doskonalenia różnorodnych umiejętności. Do najważniejszych należą: umiejętność zadawania pytań osobom dorosłym, umiejętność obserwowania, umiejętności związane ze sporządzaniem szkiców i rysunków z obserwacji, fotografowanie, umiejętność obserwowania innych osób przy pracy np. garncarza lub rzeźbiarza. Najważniejszą częścią drugiego etapu jest aktywność badawcza dzieci, na którą składają się: wyprawy w teren, rozmowy z ekspertami, bezpośrednie poznawanie przedmiotów oraz korzystanie z różnych materiałów źródłowych. Wówczas, gdy możliwe są takie zajęcia w terenie, każde z dzieci dostaje określone zadania (stawianie pytań, robienie rysunków, fotografii, gromadzenie materiałów).

● **W etapie trzecim** dzieci muszą ustalić: jakimi nowo nabytymi informacjami chcą się podzielić z innymi, w jaki sposób to zrobią oraz wykonać to, co postanowili. Nauczyciel powinien przeprowadzić z dziećmi dyskusję podsumowującą, dokonać analizy wykonanego projektu i ocenić stopień realizacji zakładanych celów.

Dokumentowanie realizowanych w ramach projektu zadań, może mieć charakter tabelaryczny.

³⁰ Tamże.

Tabela 2. Planowanie pracy metodą projektów.

Nazwa projektu	Odniesienie do treści programowych	Szczegółowe cele	Czynności podejmowane przez dzieci w związku z wybranym tematem	Formy organizacyjne (praca indywidualna, zespołowa, grupowa)	Potrzebne materiały/sprzęt	Uzyskane wyniki	Ewaluacja projektu/refleksje nauczyciela i innych osób

Metody diagnozy osiągnięć rozwojowych dziecka

Placówki przedszkolne, jako instytucje wspierające rozwój dziecka, wśród wielu ważnych funkcji pełnią również funkcję diagnostyczno-prognostyczną. Oznacza to, iż nauczyciele są zobligowani do ciągłego, systematycznego poznawania rozwijającego się dziecka, do określania zmian rozwojowych, przewidywania ich jakości, włącznie z prognozą szkolną.

Dziecko będące w wieku przedszkolnym przekazuje wiedzę o sobie za pomocą własnego działania, poprzez aktywność sensoryczną i motoryczną, dlatego też podstawową metodą diagnostyczną w programie *KU DZIECKU* jest obserwacja.

Obserwacja (łac. *observatio* – uważne przyglądanie się czemuś, skupienie na czymś uwagi) – to metoda, której istotną cechą jest nieingerowanie w przebieg badanych zjawisk, a ograniczanie się do rejestrowania ich naturalnego przebiegu. Priorytetem takiej diagnozy jest myśl, że obserwujemy dziecko **NIE PO TO, ABY JE OCENIAĆ, ALE PO TO, ABY JE POZNAĆ**.³¹

Uznajemy, że diagnoza powinna określać kierunek pracy z wychowankiem, wyznaczać konkretne strategie oddziaływań pedagogicznych wraz z wykazem działań dla każdego dziecka o konkretnym profilu zdolności, nie powinna natomiast mieć charakteru etykietowania (np. dziecko jest niegrzeczne, złośliwe, nadpobudliwe). Dlatego też obserwacja, jako metoda nauczycielskiej diagnozy, ma w procesie edukacyjnym charakter sytuacyjny, pozwala na zaobserwowanie związku między sytuacją, a zachowaniem dziecka. Nauczyciel w sposób zamierzony postrzega zachowania dziecka w założonym przez niego układzie bodźców sytuacyjnych, sprzyjających ujawnianiu się zachowań pożądanych³².

Proponujemy, obserwować dziecko w trakcie jego zabaw indywidualnych i z innymi dziećmi, w trakcie podejmowanych zadań o różnym stopniu trudności i sposobie wykonania, w trakcie szerszych, społecznych interakcji. Istotne dla tej działalności będzie więc dokumentowanie aktywności i efektów działań dzieci, co z kolei ułatwi nauczycielowi określenie preferencji wychowanka, rodzaju i zakresu jego potrzeb, zaciekawienia, zainteresowań, zdolności, osiągniętych umiejętności, sprawności i nawyków.

Aby nauczyciel mógł przeprowadzić rzetelną obserwację, musi wiedzieć, co chce obserwować, jakie cechy osobowościowe, właściwości psychiczne, w jakich zachowaniach i sytuacjach się one przejawiają, jak długo i jak często. Konieczne jest również określenie wskaźników obserwacji, czyli pewnych cech, zdarzeń lub zjawisk, na podstawie których można wnioskować, że zachodzi dane zjawisko lub występuje pewna cecha.

Równie ważna, jak rzetelne określenie wskaźników, jest autoobserwacja, czyli krytyczne, ale jednocześnie twórcze spojrzenie na własną pracę, refleksja nad związkiem pomiędzy zachowaniem nauczyciela a zachowaniem dziecka.

Proponowana przez nas diagnoza z założenia i w praktyce powinna mieć następujący charakter, winna być:

- **pozytywna** – nastawiona na to, co dziecko umie, chce, może;
- **funkcjonalna** – dokonywana w działaniu dziecka z dzieckiem, w różnych sytuacjach;
- **wspierająca** – a nie klasyfikująca czy selekcjonująca dzieci, opisująca fakty, a nie będąca sumą opinii i ocen.³³

³¹ M. Karwowska-Struczyk, W. Hajnicz, *Obserwacja w poznawaniu dziecka*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1998, s. 8.

³² Tamże.

³³ D. Waloszek, *Nauczyciel i dziecko. Organizacja warunków wychowania*, ODN, Zielona Góra 1998, s. 60.

Proponujemy, by w celu przeprowadzenia diagnozy, nauczyciele pracujący w oparciu o program *KU DZIECKU* skorzystali z opracowanego przez nas narzędzia badawczego, jakim jest *Kwestionariusz Zdolności i Osiągnięć Dziecka* (Aneks). Ten sam kwestionariusz może być przedstawiony rodzicom, pozwoli to uzyskać informacje o dziecku z dodatkowego źródła.

Wypełnianie kwestionariusza powinno być poprzedzone planową obserwacją dziecka połączoną z monitorowaniem i dokumentowaniem (fotografie, nagrania, analiza wytworów itp.) wskaźników, świadczących o zaistnieniu pewnej cechy u dziecka. Proponujemy, aby notować (między innymi w kwestionariuszu) wnioski o osiągnięciach i zdolnościach dziecka dwa razy w roku.

Dodatkowo, jeśli nauczyciel chce poznać dogłębniej dziecko i zaplanować pracę wspierającą, może skorzystać z innych, opracowanych przez nas narzędzi badawczych (Aneks):

1. Kwestionariusz zdolności i osiągnięć dziecka w wieku przedszkolnym;
2. Skala kompetencji emocjonalnych;
3. Skala uzdolnień twórczych;
4. Skala kompetencji matematycznych;
5. Kwestionariusz rozmowy z dzieckiem do badania zainteresowań przyrodniczych.

lub wystandaryzowanych testów dostępnych w literaturze, na przykład:

- Próby eksperymentalne do oceny rozwoju analizy i syntezy wzrokowej Haliny Spionek³⁴;
- Test do badania słuchowej pamięci fonologicznej Grażyny Krasowicz-Kupis³⁵;
- Test odtwarzania struktur rytmicznych Miry Stambak³⁶;
- Badanie słuchu fonematycznego³⁷;
- Test Ozierckiego³⁸ (sprawność psychomotoryczna);
- Kwestionariusz do badania zachowania się dziecka w przedszkolu i szkole (CBI) Earla S. Schafera i May Aronson³⁹;
- Test Cate–Franc⁴⁰ (oryginalność myślenia i wyobraźni).

Zaleca się, by w toku diagnozy wykorzystywać środki audiowizualne. Nagrywać za pomocą kamery lub dyktafonu wypowiedzi i wskaźniki obserwowanych zachowań dziecka oraz w miarę możliwości fotografować je. Pozwoli to na rzetelne przeprowadzenie analizy jakościowej zebranego materiału badawczego. Wypowiedzi rejestrowane na nośnikach elektronicznych mają wiele zalet, przede wszystkim mogą być odtwarzane przez nauczyciela wielokrotnie. W analizie jakościowej ważne są wypowiedzi werbalne i niewerbalne, dzięki którym nauczyciel oprócz wiedzy, może identyfikować towarzyszące dzieciom uczucia i emocje. Zachowania niewerbalne to: mimika, kontakt wzrokowy, gesty, pozycja ciała, zachowanie przestrzenne, barwa i ton głosu. Wypowiedzi werbalne pozwalają określić: treść wypowiedzi i stopień płynności mowy. W przeprowadzaniu diagnozy możliwości i osiągnięć dzieci należy pamiętać, że wypowiedzi dzieci nie mogą być oceniane w kategoriach: *odpowiedź dobra* lub *zła*.

³⁴ H. Skibińska, *Praca korekcyjno-kompensacyjna z dziećmi z trudnościami w czytaniu i pisaniu*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz, 2001, s. 53-54.

³⁵ G. Krasowicz, *Podręcznik do Zetotestu*, Graner, Lublin, 1996.

³⁶ H. Skibińska, *Praca korekcyjno-kompensacyjna z dziećmi z trudnościami w czytaniu i pisaniu*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz, 2001, s. 19.

³⁷ J. Tomczak, R. Ziętara, *Kwestionariusz diagnozy i narzędzia badawcze w terapii pedagogicznej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005, s. 32-34.

³⁸ Tamże, s. 103-104.

³⁹ J. Rembowski, *Badania nad przystosowaniem dzieci do szkoły za pomocą kwestionariusza CBI*, „Kwartalnik Pedagogiczny”, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1972, nr 2.

⁴⁰ M. Jąder, *Krok w kierunku kreatywności. Program stymulowania twórczości na etapie edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005.

Ewaluacja programu

W procesie ewaluacji niezwykle istotne jest to, że nauczyciel dokumentuje rozwój dziecka, przejawy jego osiągnięć i standardów rozwojowych, przy pomocy rodziców i samych dzieci gromadzi i klasyfikuje różne wytwory ich aktywności, umieszczając je w segregatorze, który nosi nazwę *Książka Przedszkolaka*. Mieszczą się w niej fotografie, prace plastyczne dzieci oraz nagrania z zabaw swobodnych i kierowanych, świąt i uroczystości przedszkolnych, urodzin dzieci celebrowanych w przedszkolu (patrz fot. Tron dla solenizanta), przeglądów teatralnych, muzycznych, przedstawień, wycieczek itp.

W typowej *Książce Przedszkolaka* znajdują się wytwory aktywności:

- werbalnej – opowiadania, wiersze, fragmenty przedstawień, dialogi i monologi (w postaci nagrań),
- wokalne – nagrania piosenek śpiewanych przez dziecko,
- niewerbalnej – fotografie twarzy i całej postaci dziecka, karty pracy,
- ruchowej – fotografie robione dzieciom podczas wykonywania zadań,
- plastycznej – wytwory plastyczne dziecka, odciski dłoni i stóp dziecka w masie solnej.

Propozycje rozwiązań tworzenia

Książki Przedszkolaka

Tron do świętowania urodzin dzieci

Książka Przedszkolaka powinna zaczynać się od ogólnych informacji o dziecku: imię i nazwisko, data urodzenia, adres zamieszkania, waga i wzrost (zaleca się, żeby dzieci były mierzone i ważone raz w mie-

siącu, a wyniki pomiarów były zaznaczane na „wstążce wzrostu”), ulubione potrawy, zabawy i zainteresowania, zdjęcia przyjaciół, kolegów, rodziców i rodzeństwa. Książka powinna być prowadzona systematycznie od pierwszych dni pobytu dziecka w placówce przedszkolnej, a oddawana rodzicom pod koniec edukacji przedszkolnej. Zawartość *Książki Przedszkolaka* stanowi podstawę do oceny gotowości szkolnej wychowanka.

Podkreślamy, iż podstawową metodą oceny rozwoju dziecka jest obserwacja, którą nauczyciel prowadzi na bieżąco, która pozwala mu na dokonanie oceny indywidualnego rozwoju dziecka po to, by poznać jego zdolności i zainteresowania, opracować indywidualny program wspomagania indywidualnego rozwoju zdolności dziecka.

Książka Przedszkolaka „idzie wraz z dzieckiem” i może być doskonałą okazją do nawiązywania i budowania autentycznych relacji i pozytywnej interakcji pomiędzy nauczycielem i dziećmi na kolejnym szczeblu edukacji, jakim jest szkoła podstawowa.

Wykaz literatury pomocniczej dla nauczyciela

- Al-Khamisy D., *Edukacja przedszkolna a integracja społeczna*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2006.
- Bałachowicz J., *Style działań edukacyjnych nauczycieli klas początkowych. Między uprzedmiotowieniem a podmiotowością*, Wydawnictwo WSP TWP, Warszawa 2009.
- Bogdanowicz M., *Piosenki do rysowania, czyli Metoda Dobrego Startu dla najmłodszych*, Wydawnictwo „Fokus”, Gdańsk 1996.
- Brzezińska A., Burtowy M., *Psychopedagogiczne problemy edukacji przedszkolnej*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1992.
- Demel G., *Minimum logopedyczne nauczyciela przedszkola*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2004.
- Dmochowska M., *Zanim dziecko zacznie pisać*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1991.
- Doliński D., *Mechanizmy wzbudzania emocji. Ekspresja emocji. Emocje podstawowe i pochodne*, [w:] J. Strelau (red.) *Psychologia. Podręcznik akademicki. Psychologia ogólna*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2000, Tom 2.
- Dołęga Z., *Diagnoza psychologiczna dzieci w wieku przedszkolnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005.
- Dudzińska I., *Dziecko sześćoletnie uczy się czytać*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1991.
- Fiedler M., *Matematyka już w przedszkolu*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1983.
- Gardner H., *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*, Media Rodzina, Poznań 2002.
- Gołębiak D. B., *Uczenie metodą projektów*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2002.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1992.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Dziecięca matematyka*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Wspomaganie dzieci w rozwoju do skupiania uwagi i zapamiętywania*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2004.
- Guz S., *Edukacja przedszkolna w okresie przemian*, Wydawnictwo WSP TWP, Warszawa 1996.
- Guz. S., *Edukacja przedszkolna na przełomie tysiącleci*, Wydawnictwo WSP TWP, Warszawa 2001.
- Guz. S., *Rozwój i edukacja dziecka. Szanse i zagrożenia*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2005.
- Helm J. H., Katz L. G., *Mali badacze metoda projektu w edukacji elementarnej*, CODN, Warszawa 2003.
- Kamińska K., *Nauka czytania dzieci w wieku przedszkolnym*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1991.

- Kielar-Turska M., *Jak pomagać dziecku w poznawaniu świata*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1992.
- Klim-Klimaszewska A., *Pedagogika przedszkolna*, Polski Instytut Wydawniczy, Warszawa 2005.
- Klus-Stańska D., *Konstruowanie wiedzy w szkole*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002.
- Krauze-Sikorska H., *Edukacja przez sztukę. O edukacyjnych wartościach artystycznej twórczości dziecka*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006.
- Majchrzak I., *Wprowadzanie dziecka w świat pisma*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa, 1995.
- Moroz H., *Rozwijanie pojęć matematycznych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1982.
- Muchacka B., *Zabawy badawcze w edukacji przedszkolnej*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 2002.
- Mystkowska H., *Rozwijanie mowy i myślenia dzieci w wieku przedszkolnym*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Warszawa 1991.
- Pankowska K., *Drama i myślenie. O znaczeniach i wartościach baśni*, Wydawnictwo PIW, Warszawa 1985, Tom 1. i 2.
- Pankowska K., *Pedagogika dramy. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2000.
- Parczewska T., *Edukacja ekologiczna w przedszkolu. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009.
- Sachajska E., *Uczymy poprawnej wymowy*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1991.
- Suświłło M., *Inteligencje wielorakie w nowoczesnym kształceniu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2004.
- Uszyńska-Jarmoc J., *Rozwój dziecka a edukacja*, [w:] K. Lubomirska (red.) *Edukacja elementarna. Podstawy teoretyczne – wybrane zagadnienia*, CODN, Warszawa 2005, Zeszyt 1.
- Waloszek D., *Pedagogika przedszkolna, metamorfoza statusu i przedmiotu badań*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2006.
- Waloszek D., *Nauczyciel i dziecko. Organizacja warunków wychowania*, ODN, Zielona Góra 1998.
- Waloszek D., *Program w edukacji dzieci. Geneza, istota, kryteria*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2005.
- Włoch S. (red.) *Edukacja przedszkolna w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2006.

Artykuły

- Bogdanowicz M., *Dziecko o specjalnych potrzebach edukacyjnych w przedszkolu*, „Wychowanie w Przedszkolu”, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2000, nr 5.
- Braun-Gałkowska M., *Dziecko w świecie mediów*, „Edukacja i Dialog”, Wydawnictwo Społeczne „Kos”, Warszawa 2003, nr 6.
- Doniec Z., *Gimnastyka buzi – ćwiczenia i zabawy logopedyczne*, „Wychowanie w Przedszkolu”, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2002, nr 2.
- Falkiewicz-Szult M., *Przedszkole a wszechstronny rozwój dzieci zdolnych*, „Wychowanie na co Dzień”, Toruńska Fundacja Edukacyjna „Copernicus” przy UMK, Toruń 2007, nr 3.

- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *O roli zabawek w procesie rozwoju umysłowego dzieci*, „Wychowanie w Przedszkolu”, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2003, nr 5.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Jak przebiega proces uczenia się w przedszkolu*, „Wychowanie w Przedszkolu”, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2003, cykl 4 artykułów.
- Kielar M., *Rozwijanie umiejętności opowiadania u dzieci w wieku przedszkolnym*, „Wychowanie w Przedszkolu”, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1983, nr 7, 8.
- Pufal-Struzik I., *Zdolności matematyczne u dzieci: czym są i jak je rozwijać*, „Nauczanie Początkowe”, Wydawnictwa Pedagogicznego ZNP, Kielce 2004/2005, nr 4.
- Ślusarek B., *Okazje edukacyjne w praktyce przedszkolnej*, „Wychowanie w Przedszkolu”, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1989, nr 10.
- Ziółkowska-Sobecka M., *Posłuchajcie bajki. Rozważania o tym, jak opowiadać w przedszkolu*, „Wychowanie w Przedszkolu”, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1996, nr 4.
- Zwiernik J., *Szanse rozwojowe dziecka wobec projektowania sytuacji edukacyjnych*, „Wychowanie w Przedszkolu”, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1986, nr 11.

KWESTIONARIUSZ ZDOLNOŚCI I OSIĄGNIĘĆ DZIECKA W WIEKU PRZEDSZKOLNYM

Imię i nazwisko dziecka.....

Data urodzenia.....

Data wypełniania kwestionariusza.....

LP.	Czy i w jakim stopniu dziecko przejawia podane cechy?	Zdecydowanie tak	Tak	Rzadko	Nie, wcale
1.	Lubi przebywać na placu zabaw				
2.	Chętnie opiekuje się zwierzętami				
3.	Samodzielnie pielęgnuje rośliny				
4.	Chętnie uczestniczy w pracach związanych z hodowlą roślin i zwierząt				
5.	Zna wiele gatunków zwierząt i pyta o nowe				
6.	Pamięta o dokarmianiu zwierząt zimą				
7.	Chętnie uczestniczy w akcjach: <i>Sprzątanie Świata, Święto Ziemi</i>				
8.	Lubi odwiedzać zoo				
9.	Chętnie odwiedza muzea przyrodnicze				
10.	Łatwo zapamiętuje nazwy nowych gatunków roślin i zwierząt				
11.	Chętnie ogląda programy przyrodnicze				
12.	Chętnie prowadzi obserwacje przyrodnicze				
13.	Zbiera rośliny i pyta o ich nazwy				
14.	Zadaje pytania dotyczące zjawisk zachodzących w przyrodzie				
15.	Chętnie posługuje się narzędziami badawczymi				
16.	Kolekcjonuje, zbiera okazy przyrodnicze				
17.	Przejawia niechęć do wybranych zwierząt (ropucha, pająk, ślimak)				
18.	Lubi wycieczki krajoznawcze i spacery				
19.	Zadaje pytania związane z ekologią				
20.	Chętnie pomaga przy pracach na działce				

21.	Chętnie przelicza różne przedmioty i ustala wynik				
22.	Rozwiązuje i układa zagadki				
23.	Chętnie rozwiązuje zadania matematyczne				
24.	Lubi pracę na komputerze				
25.	Pyta w jaki sposób działają różne urządzenia techniczne				
26.	Lubi gry strategiczne, logiczne oraz łamigłówki				
27.	Interesuje się grami stolikowymi				
28.	Odczytuje godziny na zegarze				
29.	Interesuje się wykonywaniem pomiarów				
30.	Łatwo zapamiętuje różne numery i liczby				
31.	Lubi zabawy w wodzie				
32.	Potrafi pływać				
33.	Lubi zajęcia sportowe				
34.	Łatwo się uczy nowych gier sportowych				
35.	Lubi biegać				
36.	Rzuca piłką do celu				
37.	Jest inicjatorem gier i zabaw ruchowych				
38.	Umie jeździć na nartach, łyżwach, rolkach i rowerze (proszę podkreślić)				
39.	Uczęszcza na dodatkowe zajęcia ruchowe				
40.	Jest zainteresowane tańcem				
41.	Jest ekspresyjne w zabawach ruchowych				
42.	W czasie rozmowy używa mowy ciała (mimiki i gestów)				
43.	Jest niespokojne gdy musi przebywać dłuższy czas w jednym miejscu				
44.	Lubi słuchać muzyki				
45.	Chętnie śpiewa i nuci				
46.	Denerwuje się, gdy słyszy muzykę				

47.	Jest zainteresowane grą na instrumencie				
48.	Gra na jakimś instrumencie				
49.	Szybko zapamiętuje melodię				
50.	Śpiewa czysto				
51.	Ma poczucie rytmu				
52.	Dostrzega zmiany rytmu w melodii				
53.	Poprawnie odtwarza rytm				
54.	Odróżnia dźwięki wysokie od niskich				
55.	Umie rozpoznać niewłaściwie zagrane melodie lub niewłaściwie zaśpiewane fragmenty znanych mu piosenek				
56.	Rozpoznaje i nazywa instrumenty muzyczne				
57.	Chętnie uczestniczy w przedstawieniach muzycznych				
58.	Jest oryginalne w ekspresji muzyczno-ruchowej				
59.	Lubi rysować				
60.	Często rysuje i tworzy nowatorskie prace				
61.	Interesują go różne formy plastyczne				
62.	Korzysta z różnych technik plastycznych				
63.	Chętnie wykonuje prace plastyczne				
64.	Samodzielnie sięga po materiały plastyczne				
65.	Zachowuje poprawną kompozycję rysunku				
66.	Dokładnie odtwarza szczegóły w rysunkach				
67.	W jego pracach występuje adekwatny nacisk ręki (nie za silny, nie za słaby)				
68.	Tworzy wielobarwne rysunki				
69.	Do prac wprowadza elementy dekoracyjne				
70.	W pracach wyraża emocje				
71.	Wykorzystuje perspektywę (w pracach jest głębia, perspektywa, wieloplanowość)				
72.	Tworzy prace abstrakcyjne				

73.	Zachowuje proporcje				
74.	Wypełnia całą przestrzeń kartki				
75.	Chętnie wykonuje prace przestrzenne (orgiami, bryły z masy solnej, gliny lub ciastoliny)				
76.	Lubi projektować ubrania dla lalek				
77.	Interesuje się czytaniem				
78.	Czyta samodzielnie				
79.	Szybko uczy się nowych słów				
80.	Posługuje się bogatym słownictwem				
81.	Lubi opowiadać różne historie				
82.	Lubi fantazjować				
83.	Chętnie słucha opowiadań innych osób				
84.	Lubi rozmawiać bardziej z dorosłymi niż dziećmi				
85.	Ma dobrą pamięć do nazw (imion, miejsc, ludzi, dat)				
86.	Denerwuje się , gdy ktoś mówi niepoprawnie pod względem gramatycznym				
87.	Łatwo zapamiętuje piosenki i słowa z języka obcego				
88.	Interesuje się pismem				
89.	Posługuje się edytorem tekstu				
90.	Jest zainteresowane krzyżówkami i zadaniami angażującymi sferę językową				
91.	Tworzy opowiadania i wierszyki				
92.	Tworzy rymy				
93.	Bawi się samo				
94.	Ma swoje pasje o których niezbyt chętnie się wypowiada				
95.	Potrzebuje cichego, spokojnego miejsca po to, by samodzielnie pracować				
96.	Ma pogodne usposobienie				
97.	Nie jest zainteresowane towarzystwem innych dziećmi				

98.	Chętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami				
99.	Łatwo aklimatyzuje się w nowym środowisku				
100.	Ma zdolności rozpoznawania swoich mocnych i słabych stron				
101.	Uparcie dąży do celu, który sobie postawiło				
102.	Nazywa swoje emocje i emocje innych ludzi				
103.	Reaguje przesadnie zachowaniami obronnymi na sytuacje stresowe				
104.	Chętnie pomaga innym				
105.	Chętnie dzieli się zabawkami lub słodyczami				
106.	Wykazuje zachowania empatyczne				
107.	Z łatwością nawiązuje kontakty z nieznanymi				
108.	Jest cierpliwe				
109.	Lubi przewodzić grupie				
110.	Szanuje poglądy innych				
111.	Ma kolegów i przyjaciół				
112.	Odwiedza swoich kolegów				
113.	Chętnie zaprasza innych do zabawy				
114.	Odczytuje emocje innych osób na podstawie wyrazu twarzy, oczu, tonu głosu, gestów				
115.	Jest zapraszany przez innych do zabawy				
116.	Wolny czas spędza z rówieśnikami				
117.	Potrafi zrezygnować z czegoś na rzecz innych				
118.	Jest samodzielne i zaradne				
119.	Lubi porządek, dba o swoje rzeczy				
120.	Chętnie majsterkuje				

SKALA KOMPETENCJI EMOCJONALNYCH

W jakim stopniu podane niżej określenia odnoszą się do dziecka?	Zdecydowanie tak	Tak	Rzadko	Nie, wcale
Znajomość własnych emocji				
Posługuje się określeniami swoich stanów emocjonalnych (np. jestem zły, jest mi smutno, cieszę się)				
Wyraża mimiką swoje stany emocjonalne (np. zadowolenie, złość)				
Wyraża za pomocą mimiki i gestów swoje przeżycia				
Kierowanie emocjami				
Reaguje gniewem (obraża się, odwraca, odchodzi)				
Łatwo wybucha złością, płaczem				
Przejawia zachowania agresywne (np. bije innych, atakuje słowem)				
Szybko kontroluje swoje zachowania w przedszkolu (np. śmiech, okrzyki)				
Okazuje radość z osiągniętego wyniku				
Wszczyna awantury i kłótnie				
Przejawia cechy będące wskaźnikami uruchamiania mechanizmów obronnych (zbołała mina, bóle brzucha)				
Łatwo i szybko okazuje uczucia wobec nauczyciela i innych dorosłych (nadmierne przytulanie się, obejmowanie)				
Zdolność motywowania się				
Powstrzymuje się od płaczu w chwilach niepowodzenia				
Potrafi skupić się na zadaniu mało atrakcyjnym w danej chwili, aby w konsekwencji osiągnąć bardziej szczytny cel				
Rozpoznawanie emocji u innych				
Potrafi określić emocje bohatera (literackiego, sztuki teatralnej)				
Dostrzega krzywdę innych dzieci				
Staje w obronie skrzywdzonych				
Kontroluje zachowania innych (np. na zajęciach dydaktycznych: cicho, nie krzycz, nie przeszkadzaj, uspokój się)				
Potrafi za pomocą innych form ekspresji (np. w rysunkach) przedstawić np. strach, zadowolenie, radość, smutek				
Nawiązywanie i podtrzymywanie związków z innymi				
Pomaga innym dzieciom				
Pociesza kolegę (koleżankę) w trudnych sytuacjach				
W kontaktach z innymi jest uprzejmy (np. używa zwrotów grzecznościowych)				
Współodczuwa z innymi				
Rozpoznaje i nazywa stany emocjonalne innych				

SKALA UZDOLNIEŃ TWÓRCZYCH

W jakim stopniu podane niżej określenia odnoszą się do dziecka?	Zdecydowanie tak	Tak	Rzadko	Nie, wcale
Jest pełen inicjatywy				
Jest przywódcą grupy lub zabaw				
Jest aktywnym dzieckiem				
Ma stanowcze, zdecydowane, odważne poglądy				
Jest wesoły i ma życzliwe poczucie humoru				
Przejawia silną motywację do pracy (ulubionych zajęć, zadań)				
W tym, co go interesuje jest dokładny, dąży do celu				
Jest niezależny w myśleniu, nie zmienia zdania pod wpływem innych				
Przejawia cechy krytycznego myślenia i działania				
Przejawia wiele zainteresowań				
Jest dzieckiem witalnym i entuzjastycznym				
Jest dzieckiem, które dostrzega i lubi estetykę				
Ma typowe dla płci (dziewczęce/chłopięce) zainteresowania				
Ma bogatą wyobraźnię				
Wymyśla wiele rozwiązań tego samego problemu.				
Podejmuje ryzyko, przejawia niezależność, wyraża śmiało swoje zdanie				
Jest oryginalny w różnych formach wypowiedzi (ustnych, plastycznych, ruchowych), daje niezwykle rzadkie lub bystre odpowiedzi, jego wytwory odróżniają się				
Rówieśnicy zwracają się często do niego w różnych sprawach (pomysły, wskazówki, decyzje)				
Cechuje go szybkie tempo procesów myślowych				
Nie jest zahamowany				
Ma zainteresowania czytelnicze				
Potrafi się zwrócić o pomoc do dorosłych i dzieci				
Umie współpracować z innymi i przejawia zdrową rywalizację				
Posiada zdolność autoprezentacji				
Dobrze się komunikuje z innymi				

SKALA KOMPETENCJI MATEMATYCZNYCH

W jakim stopniu podane niżej określenia odnoszą się do dziecka?	Zdecydowanie tak	Tak	Rzadko	Nie, wcale
Nazywa części ciała				
Różnicuje stronę lewą od prawej				
Określa położenie przedmiotów względem siebie				
Układa klocki wg podanego rytmu				
Wystukuje układ rytmiczny ułożony z klocków				
Orientuje się w stałym następstwie:				
● dnia i nocy				
● pór roku				
● dni tygodni				
● miesiący				
Przewiduje skutki przedstawionej sytuacji życiowej				
Liczy w zakresie dostępnym dziecku				
Liczy na palcach				
Liczy na innych zbiorach zastępczych				
Dodaje i odejmuje na palcach i zbiorach zastępczych				
Ustala wynik dodawania i odejmowania (zakres do 10)				
Grupuje obiekty przedstawione na obrazkach				
Grupuje obiekty wg określonej cechy				
Grupuje obiekty wg więcej niż 2 cech jakościowych				
Ustala stałą liczbę elementów w zbiorze				
Ustala równoliczność poprzez				
● liczenie				
● łączenie w pary				
Układa przedmioty w serie rosnące i malejące				
Numeruje przedmioty za pomocą liczebników porządkowych				
Porównuje obiekty i szacuje, czy są takiej samej długości				
Mierzy długość krokami i stopa za stopą				

KWESTIONARIUSZ ROZMOWY Z DZIECKIEM DO BADANIA ZAINTERESOWAŃ PRZYRODNICZYCH (konstrukcja własna)

Składa się z dwu części: część pierwsza pozwala na ustalenie zainteresowań przyrodniczych deklarowanych przez dziecko, część druga – na ustalenie zainteresowań przyrodniczych okazywanych w działaniu. Zarówno w części pierwszej, jak i drugiej zaleca się, żeby prowadzone badania były nagrywane za pomocą kamery lub dyktafonu, co pozwoli na rzetelne przeprowadzenie analizy jakościowej zebranego materiału badawczego. Wypowiedzi rejestrowane na nośnikach elektronicznych mają wiele zalet, przede wszystkim mogą być przez nauczyciela wielokrotnie odtwarzane. W analizie jakościowej ważne są wypowiedzi werbalne i niewerbalne, dzięki którym możemy oprócz wiedzy, identyfikować towarzyszące dzieciom uczucia i emocje. Zachowania niewerbalne to mimika, kontakt wzrokowy, gesty, pozycja ciała, zachowanie przestrzenne, barwa i ton głosu. Wypowiedzi werbalne pozwalają określić: treść wypowiedzi i stopień płynności mowy. Wypowiedzi dzieci nie są oceniane w kategoriach: *odpowiedź dobra* lub *zła*.

Część I – polega na przeprowadzeniu rozmowy z dzieckiem, kierowanej pytaniami:

1. Czy lubisz obserwować przyrodę? Dlaczego?
2. Co obserwowałeś ostatnio? Opowiedz o tym.
3. Jak wyglądałby świat, gdyby nie było roślin i zwierząt?
4. Jakie programy telewizyjne lubisz oglądać najbardziej? Dlaczego?
5. Jakie czasopisma i książki czytasz najchętniej? Dlaczego?
6. Czy lubisz opiekować się roślinami? Jeżeli tak, to w jaki sposób to robisz?
7. Czy interesujesz się zwierzętami? W jaki sposób zdobywasz informacje na ich temat?
8. Czy lubisz zbierać i gromadzić materiały przyrodnicze? Jeżeli tak, to jakie?
9. Czy lubisz przeprowadzać doświadczenia i eksperymenty? Dlaczego?
10. Czy pomagasz zwierzętom w czasie zimy? Dlaczego i w jaki sposób to robisz?
11. Czy chciałbyś mieć w domu jakieś zwierzę? Jakie i dlaczego?
12. Zadać pytanie związane z przyrodą.

- **Część II** – ma na celu sprawdzenie, jakie są przyrodnicze zainteresowania dzieci okazywane w konkretnych sytuacjach. Do tych badań należy wykorzystać obserwację kategoryzowaną. Proponuje się obserwowanie zachowania dzieci w sytuacjach, gdy:
 - zostaną zaproszone do przesadzania roślin ozdobnych (kategorie: zajmuje się czymś innym; tylko obserwuje; chętnie przesadza rośliny);
 - zostaną zaproszone do wykonania zielnika (kategorie: nie podejmuje zadania; tylko obserwuje; nie kończy rozpoczętej pracy; wykonuje zielnik);
 - zostaną wyznaczone do wykonywania obowiązków dyżurnego w kąciku przyrodniczym (kategorie: nie zagląda do kącika przyrody; obowiązki wykonuje niedbale; troszczy się o rośliny i zwierzęta; obowiązki wykonuje z dużym zaangażowaniem);
 - zostanie zorganizowana wycieczka do wybranego ekosystemu (kategorie: nie interesuje się przyrodą; obserwuje przyrodę i zbiera materiały przyrodnicze; posługuje się sprzętem badawczym).